

A HAVASOK URA

ELBESZÉLÉS II. RÁKÓCZI FERENCZ IDEJÉBŐL

**FIATAL BARÁTAINAK IRTA
ABONYI ÁRPÁD**

**BUDAPEST
MAGYAR KÖNYVKIADÓ TÁRSASÁG 1906**

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2014
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5406-97-3 (online)
MEK-12391

I.

Az erdélyi Czibles rengetegekben fekvő *Padura mare* havas fölött, július havának első felében, hajnali négy óra tájban, még alig dereng valami homályos világosság. Az óriási erdő, mely innen északra egészen Munkács vidékéig, keletre a bukovinai határig húzódik, csak legmagasabban fekvő pontjain fogja föl a nyári pompája egész ragyogó csillogásában fölkelő napnak első hajnali fényét - a mélyebben fekvő erdős és sziklás völgyek, lapályok és havasi tisztások e korai órában még jócskán homályosak. Az állatvilág népes családjából csak a kőszáli sas van már ébren; messze hallható, éles vijjongása, ki tudja, mily szédületes magasságból hallszik alá a völgyek mélységébe.

Egy hatalmas fenyővel körülfogott kis havasi tisztáson, majdnem odaragasztva egy évezredes, mohos sziklafal oldalához, közönséges, szalmával fedett, oláh pakulár- (pásztor) kunyhót lehetett észrevenni a félhomályban. Szegényes házikó volt ez is, mint minden ilyenféle szalmás építmény odafenn a havason, hol egy-két módosabb »marginean«-t - állattenyésztéssel, s főleg juhturó, brinza készítéssel foglalkozó - parasztot kivéve, a legszegényebb emberek laknak - tavasztól késő őszig, a mikor is le kell húzódnia a falvakra, mert télvíz idején, az óriási fagyokban és viharokban senki emberfia odafenn nem maradhat. Megvénne az isten hidege, ha még oly meleg bundába takaródnék is, s reggeltől estig fűtené az agyagból összerótt »bubos«-t. Nincs az az öreg farkas, mely a januárban és februárban bömbölő jéghideg viharokat ki tudná állni a *Padura mare* sziklái és fenyvesei között. Menekülnek is lefelé a völgyekbe seregestől. A hirtelen lecsapó borzalmas fagyban pisztolylövéshez hasonló durranással hasadoznak végig a fák, s a medve nyugtalanul morogva húzódik mindig beljebb és beljebb a barlangjába, hogy a mennyire lehet, megmentse bozontos bundáját a künn tomboló zivatar kegyetlen marásától.

A sziklafalhoz támaszkodó pakulár-kunyhó, mint a hasonló kunyhók általában, három részre volt osztva: az ajtón belépve, a széles, nyitott tűzhelyel ellátott konyhába lehetett jutni, innen aztán jobbra is volt egy kis szoba, balra is. Az ablakok kicsinyek, itt ott papírral leragasztva, a hol a szél kifeszítette az olcsó, zöld üveget. Deszkapadlónak természetesen se hire, se hamva - ledöngetett agyagföldre lépett az ember, s ha termete csak valamivel is magasabb volt a közepesnél, már meg kellett hajolnia, különben beütötte volna a fejét a fehérre meszelt gerendákba.

A konyhából balra nyíló szobának két ablakocskája volt, s ezt »nagy«-szobának hívták. Nem volt biz az egy hüvelykkel sem nagyobb, mint a másik, de valamivel csinosabban volt berendezve. Volt benne ruhaszekrény, mosdó, három fonott szék, egy párnázott zsölye, egy ágy, s valami függönyféle szövet az ablakokon.

A baloldali ablak mellé tolt zsölyében most egy fiatal ember üldögélt. Fehér vászonnal átkötött fejét karjára nyugtatva, sápadt arczzal, révedező, bánatos tekintettel merengett ki a messzeterjedő hegyvidék csodás panorámájára, mely ilyenkor, nyáron, elragadóan szép látványt nyújt minden nemesebb léleknek, melynek a természet nagyszerű pompája iránt fogékonysága van. Az ifju mintegy husz éves, izmos, karcsu fiatal ember volt; úgy látszott, hogy már régebben szenvedhetett itt fejszevel, melyre állandóan vászonkötél volt kötve, mert a szobai levegő ugyancsak megsápasztotta. Szabályos, de most nagyon szomorú kifejező arcza majdnem oly fehér volt már, mint a fejére kötött vászon.

Balassa Györgynek hívták, s a pálfalvi Balassák híres nemzetségéből származott.

Miként sebesült meg és miként került ide föl a havasi pakulár-kunyhóba - mindjárt meg fogjuk tudni.

Előbb meg kell ismerkednünk azzal a herkulesi termetű, napsütött, barnaképű oláh emberrel, ki titokban szinte elérékenyült gyengédséggel vetett egy-egy pillantást a megsebesült ifjú sápadt arczára, s midőn észrevette, hogy az magába mélyedő merengéssel tekint ki az ablakon, óvatosan letette a behozott csésze tejet az asztalra, s ép oly vigyázva, mint a hogy jött, lábujjhegyen ismét kiment a szobából a konyhába, s onnan az udvarra, a szabadba, hol vastag öklét fenyegető mozdulattal emelte az innen nyugatnak fekvő Pálfalva község felé.

- Hej, hej ba Zeu! (istenemre) mormogta indulatosan, s máskülönben jószágos, mondhatni szelid kifejezésű nagy szürke szemei villámokat szórtak: elkövetkezik még az ideje, hogy megfizethetünk, a miért csúffá tettétek a kis uramat is... Nem volt elég az én jó öreg uram vére, meg áldott nagyasszonyom vére, meg a többiek vére, s a sok drága jószág, a mit elrabolatok, tolvajok - hanem még a kis uramat is fejbe kellett vágni, nyomorult mőczok...!

A körülbelül negyven éves oláh Herkules, imhol, a saját fajtáját szidta. Kemény ember volt, olyan, mint egy nehéz bronzból kiöntött oszlop; öles alakja csupa nyers erő és vastag izom, de haragja is aképen zúgott, mint az óriások haragja valaha régen.

- Nyomorultak - ismételte újra, meg újra, s elbusult, mély hangja úgy kongott, mint a vészharang, miközben öklével fenyegette a falut - azt hiszitek, hogy el fogjuk feledni a szomorúságot, a mit ránk hoztatok? *Cine mintye!* (Vigyázz magadra!) Nem fogjuk elfeledni! S adja isten, hogy összekerüljek veled Opre Simon... átkozott kutya... hogy megfizessek neked és gyilkos mokányaidnak! Ne legyen nyugalmatok sem éjjel, sem nappal és még holtotok után is kivesse testeiteket a föld... Ha van igazságos isten az égben, a minthogy van is, hát így lesz, nem máskép, mert ezt érdemlitek, nem mást!

A kunyhóból most kihallszott a fiatal Balassa hangja:

- Ursa!

- Jövök urfi, jövök! szólt vissza, hirtelen lecsillapodva, az oláh és belóditotta oszlop tagjait a házba.

Becsületes nevén voltaképen Juon Popunak, Pap Jánosnak hívták, de a pálfalvi Balassakurián, a hol született, felnőtt és mint a Balassa féle uradalom erdőmestere, immár jócskán meg is deresedett - senki sem hívta ezen a néven. Ursának nevezte mindenki. Latin nyelven az ursa azt jelenti, hogy medve. Lehet, hogy hatalmas tagjai, s rendszerint lomha, nyugodt, nehézkes mozdulatai miatt ragadt rá az *Ursa* név, mert csakugyan volt valami olyan lomhaság a lényében, a mi egy széleshátú, busafejű medvére emlékeztette az embert. De másfelől indulatainak kitörése is hasonlított a felbőszült medve mindent szétzuzni akaró dühéhez, mely féktelen a maga szenvedélyes áradásában, s nem néz se gátat, sem akadályt, hanem vakon rohan előre és szétszagatja, a mi félelmes karmai közé kerül.

Ursát ritkán öntötte el a harag, de ha egyszer előntötte, akkor aztán még arcának vad kifejezésében is megdöbbenően hasonlított egy feldühösített medvéhez, a kinek szilaj erejétől nagyon ajánlatos ilyenkor óvakodni.

A mint azonban fiatal gazdája - vagy a mint ő nevezte »kis ura« - hívását meghallotta, iménti haragja egyszerre úgy elpárolgott, mint a hajnali köd. S ez rendesen így volt: a legnagyobb mértékű indulat nála jóformán minden átmenet nélkül, egyszerre, egy szempillantás alatt változott át a leglágyabb szelidséggé. Ennek mindenben megfelelően roppant testi erejének megnyilatkozása is hasonló volt. Ha elborította a harag: gyors és ruganyos tudott lenni, mint egy párducz - nyugodt állapotában meg oly lassu és nehézkes volt, mint egy igazi medve. Tökéletesen illett rá az Ursa elnevezés. Nem is tiltakozott ellene; annyira hozzászokott, hogy némelykor gondolkoznia kellett, míg valódi neve nagy bajjal végre mégis csak eszébe jutott.

Levett kucsmával sietett a kunyhóba s lépett be a baloldali ajtón, hogy fiatal ura kívánságait meghallgassa.

Az ifju ekkorra már elfogyasztotta a csésze tejet s föl és lejárkált, meghajtott nyakkal a kis szobában, nehogy megsurolja fejével a gerendákat. Hát még Ursa! Neki ugyancsak meg kellett hajolnia, hogy bozontos fekete feje a padlásra ne kerüljön.

- Itt vagyok urfi, mit parancsolsz? kérdezte szeliden.

(Tudni kell, hogy a paraszti sorban levő oláh ember éppen ugy, mint például a tiroli is, mindenkit tegez.)

- Hány óra, Ursa? kérdezte az ifju.

- Négy óra, ugy hiszem, elmúlt.

- Még korán van... mormogta lehangoltan az ifju.

- Többet kellett volna aludnod, urfi - szólt gyöngéden az oláh - még nem vagy olyan erős, hogy hajnalban ébredj. Jó neked a sok álom. Miért nem alszol?

A fiatal Balassa fejét rázta.

- Nem tudok aludni, Ursa - mondotta elszorult hangon - még most is gyakorta fölriadok álmomból, pedig már van vagy két hónapja, hogy idehoztál. Nem tudom elfelejteni azt a szörnyü éjszakát, a melynek elbeszélésével még adósom vagy. Azt ígérted, hogy ha majd jobban leszek, mindent el fogsz beszélni, a mi azon az éjszakán nálunk történt.

- El, el... de majd csak később! Most még tán korán volna...

- Elég erős vagyok már, hogy meghallgathassam.

- Azt csak ugy gondolod, urfi! Látom én, hogy még nincsen szine az orczádnak s a fejszevágás is csakhogy éppen ugy nagyjában begyógyult a fejedben - de egészen jól még az sincs. Meg aztán a lelked sem elég nyugodt, hogy azon átkozott Opre Simonnak és tolvaj mokányainak czudarságai föl ne háborítsanak és szivedet ismét meg ne tépjék. Elég, ha tudod, hogy édes apád - az én jó öreg uram - nincs többet az élők sorában és hogy meghalt ő véle együtt azon az éjszakán a nagyasszony is.

- Szegény jó édes anyám... lehelte mély sóhajjal az ifju.

- Látod, látod, kis uram - rebegte elérzékenyedve az óriás s titokban letörülte kezefejével a pilláira szivárgó könyvet - látod, hogy még erősen fáj a szived... Jobb, ha még nem szólok semmit. Majd elmondom később aprójára. Várjunk. Nem kerget senki. Arról ugy sem lehet még beszélni, hogy innét a havasról egyhamar lemehezzünk.

Balassa megállt s hevesen félbeszakította az oláhot.

- Azt hiszed, hogy itt fogok megöregedni ebben a lyukban?

- Isten őrizzen urfi! Dehogynem hiszem!

- Még egy hétig várok, - azután elmegyek!

Ursa nem akarta ingerelni az ifjut; nem mondott ellent, de látszott az arczán, hogy egy hét helyett legalább is még négy hétre szabja az ittmaradást.

- A mi testi állapotomat illeti - folytatta gyorsan Balassa - az most már elég jó. Nem felejttem el Ursa, hogy gyógyulásomat neked köszönhetem... becsületes, derék ember vagy, az Isten meg fog érte áldani... Ennélfogva nincs rá ok, hogy tovább is itt maradjak. Mondom, még egy hét és elmegyek haza, Pálfalvára.

Ursa csendesen megrázta fejét.

- Haza nem mehetsz, urfi - mondotta halk hangon, dunnyogva, mint a kinek nagyon nehezére esik a beszéd s inkább hallgatni szeretne.

- Miért nem mehetek?

- Mert nincs hova...

- Nincs hova... Hát a kastély?

- Leégett, urfi... hiszen tudod...

Az ifju összerendezve tünődött maga elé. Eszébe jutott, hogy Ursának igaza van: azon a borzalmas éjszakán, midőn a föllázadt parasztok Opre Simon vezetése alatt megrohanták a kastélyt, a vérengzés után felgyújtották az épületet s a régi XV-dik századbeli, oszlopos urilak leégett, elpusztult - nincs. Nyilván csak a füstös falak meredeznek sötéten az égnek. A mi eléghető volt benne, a butorok és az összes egyéb berendezés, a fegyverterem, a könyvtár, a kápolna szentképei, padjai, oltárai és ékitményei - mind megsemmisült a tűzvészben, ha ugyan a mőczok el nem vitték - mint a hogy elvitték az arany és ezüstneműt, a pénzt, a fegyvereket s édes anyjának összes régi családi ékszereit.

- Igazad van Ursa, haza nem mehetek...

- Nem bizony, urfi - bólintott fejével az oláh - még pedig nemcsak azért, mert a kastély leégett, hanem főleg azért, mert az arravidéki falvak még most is meg vannak bolondulva s biztosan elveszítenének, ha körmeik közé kerülnél.

A mit Ursa a maga egyszerű eszejárásával megbolondulásnak nevezett, az voltaképpen közönséges bujtogatás és lázítás volt, osztrák bérenczek segélyével - II. Rákóczi Ferencz ellen, kit az erdélyi rendek tudva levőleg 1704 július 6-án kiáltottak ki Erdély fejedelmévé. Az akkoriban alig 28 éves Rákóczi fejedelemmé választását a bécsi udvar semmiképpen sem tudván megakadályozni, ősi szokásához hiven, sötétben bujkáló ravaszkodással akarta helyzetét megnehezíteni s bérenczei útján azt hireszteltette el az Erdély északi részein fekvő vármegyék oláh lakossága között, hogy a fejedelem gyűlöli a vagyonosabb magyar nemes urakat, a kik fejedelemmé való megválasztása elé akadályokat gördítettek (egy szó sem volt igaz, persze, az egészből!) s nyílt parancsban ugyan nem adja ki, de egy csöppet sem fogja bánni, ha »hű oláh alattvalói« megszabadítják a kevély magyar uraktól, a kiket amugy is ki szeretne irtani a föld színéről.

Ennek a hitvány bujtogatásnak aztán az lett az eredménye, hogy a vérszemet kapó, és különösen a földbirtokra éhes oláh parasztság magának a fejedelemnek zászlója alatt rohanta meg az urilastélyokat, s ugyszólván II. Rákóczi Ferencz nevében pusztított el mindent, a mi vérengző útjában hatalmába került. A bécsi udvar fekete lelkű tanácsadói teméntelen gonoszságot követtek el addig is a fejedelem ellen. Szere-száma nem volt annak a sok bűnös csalafintaságnak, melyet attól a naptól kezdve, hogy Rákóczi Ferencz daliás fővezére: Bercsényi Miklós kíséretében, lengyel csapatok élén, bejött az országba, s a mult évben - 1703 június elején - Munkácsra bevonulva, a független magyar szabadság nyolcz évig tartó legendás küzdelmének zászlaját kibontotta - a bécsi udvar ő vele szemben magának megengedett. Ez a bujtogatás azonban, mely az ő nemes és tiszta nevét, becsületes szándékait és fejedelmi jóhíret akarta galád módon beszennyezni, s a magyarság körében ellenszenvessé, sőt gyűlöletessé tenni: koronája volt az összes eddigi gabszágoknak.

Ilyesmi csak egy minden emberi formából kivetkezett, ördögi lélek fekete veséjében foganhatott meg, s az ember azt képzelhette volna, hogy nem is sikerülhet.

Lám, pedig sikerült!

A könnyen megtántorodó, s erkölcsükben épen nem kifogástalan parasztok mohón fölszívták a maszlagot, elszédültek tőle, rablási vágyuk lánggra lobbant - s vezetőik biztatására rablóbandákba verődve, sokfelé megtámadták az északi megyék uri kastélyait, kifosztották őket, s nemcsak a férfiakat, hanem a nőket és az ártatlan gyermekeket is könyörtelenül legyilkolták. A kastélyokat pedig fölégették.

Ez történt 1704 május 2-dikán a pálfalvi Balassa kastélylyal is.

A forrongás azóta sem szünt, hanem inkább még erősödött. Ezért mondotta Ursa az imént, hogy az ifju Balassa semmi esetre sem mehet Pálfalvára. A követség, mely e forrongás dolgában II. Rákóczi Ferenczet Gyulafehérvárott fölkereste, még nem tért vissza; mindössze annyi hallatszott, hogy a fejedelem nagy haragra gerjedve értesült a történetekről, s nyomban parancsot adott Gyárfás Kelemen huszár ezredesnek hogy induljon utnak, csináljon rendet és szigoruan büntesse meg a vétkeseket.

Merre jár mostanában Gyárfás óbester, közel van-e már, nincs-e - erről biztosat nem tudott senki. Egy héttel ezelőtt Ursa titokban lenn járt egyik nem messze fekvő faluban, de ott sem tudott meg semmi bizonyosat. Azt ugyan beszéltek, hogy az óbester már elérte volna a »Királykő« havast - mely innen mintegy nyolcz mérföldnyire feküdt - az ilyen szóbeszédre azonban nem sokat lehetett adni.

Ez idő szerint Pálfalván még a garázdálkodó móczok voltak az urak.

Az ifju belátta, hogy haza nem mehet, s életveszedelem nélkül ezt a havasi menedéket sem hagyhatja el, hová a hű Ursa elrejtette, s a hol már majdnem két hónap óta őrizi.

- Mégis csak el kellene innen mennem! - mondotta hosszu szünet után, miközben ismét visszaült a zsölyébe, az ablak mellé. Ismétlem Ursa, hogy már elég erősnek érzem magamat, s elég erős vagyok arra is, hogy elbeszéléseidet meghallgassam. Tudnom kell, mi történt azon az éjszakán! Borzasztó, hogy mindmaig nem tudok semmit. Egy este nyugodtan, békésen lefekszünk, mint máskor... másnap pedig itt ebben a havasi kunyhóban ébrednek föl, megsebesülve, elgyengülve, árván, - ez rettenetes! Legalább azt mondd meg, hogy a fiatal Opre Simon vezette-e ellenünk a népet, vagy az öreg? Lehetetlen, hogy a fiatal tette volna! Apámék is, én is, mindnyájan jól bántunk vele, ki is házасítottuk, udvarbirónak is megtettük. Az öreg hanyag és részeges ember volt, néhányszor kikapott az édes apámtól, inkább hiszem, hogy ő volt.

Ursa tagadó mozdulattal intett.

- Nem ő volt urfi, hanem a fiatal, - mondotta haraggal, s szemeiben ismét megjelent elkeseredett lángja a gyűlöletnek - az, a kivel jót tettetek... az a kutya, a kit kiházасítottatok, udvarbirónak tettetek és két szép tehenet is ajándékoztatok neki. Apja, a részeges öreg Opre, még tartóztatta, sőt botot is fogott rá, de nem birt vele. A móczok aztán elhurczolták és bezárták, hogy ne legyen utban. Így volt! Nem az öreg a kutya, hanem a fia, a kivel - mondom - jót tettetek.

- Alig lehet elhinni...

- Hja, urfi... dunnyogta vállat vonva Ursa - eképen csalódik néha az ember... Nem kellett volna jót tenni azzal a szégyentelennel, hanem föl kellett volna akasztani a legközelebbi szilvafára! Mondtam én elégszer, hogy gonosz a mája, nem hiába volt mindig olyan sunyi és alázatos, mint egy vétségen kapott kutya, a ki veréstől fél. De nem hittétek! Istenben boldogult öreg uram csak nevetett, mikor elmondtam neki, hogy nem jó ember az Opre, ügyeljünk rá.

- Atyám nem álmodhatta, hogy ilyen gonosz.

- Nem bizony, pedig rávezérelhetette volna az Opre sunyisága.

- Tehát ő vezette az embereket?

- Ő.

- A mi jobbágyaink is vele tartottak?

- Vele bizony!

- A belső cselédek is?

- Mikel anyót, a Józsi inast, meg a kulcsárt kivéve, a többi mind hozzácsatlakozott az első szóra - bölintott fejével Ursa - azok voltak a leggyalázatosabbak, kikkel legtöbb jót tettetek. Így tegey jót ezekkel az ember! Nem jószág való ezeknek urfi, hanem korbács, golyó, meg akasztófa! Hej, én teremő uram Jézusom - ha én azt az Opre Simont egyszer a kezembe kaphatom: nem marad annak ép csontja egy is! Széttöröm így, a hogy vagyok, pusztá kézzel, mert megérdemli. Az uristen látja a lelkemet, hogy még egy féregnek se vétettem kész-akarattal soha: ezt a Simont azonban ott fogom leütni, a hol találom, mert az ilyen hálátlan és vérengző ember rosszabb a veszett kutyánál is.

Az ifju megvárta, míg Ursa dühe valamennyire lecsillapodott, azután magára parancsolt nyugalommal a következő kérdést intézte hozzá:

- Sokat szenvedett az anyám, meg az édes apám?

- Nem szenvedtek semmit - dörmögte maga elé nézve az oláh - álmukban rohanták meg őket, s néhány percek alatt mindennek vége volt. Mire én odaérkeztem: már csak te éltél, urfi. Nem tudtam elég gyorsan betörni hozzád: egy mokány akkor már benn volt nálad a szobádban, az ágyad mellett, a kiben aludtál, s hozzád vágott a fejszéjével. Akkor vágott utoljára! Agyonütöttem a gazembert tulajdon fejszéjével! Azután kikaptalak az ágyból, fölmarkoltam ruháidat, puskádat, vadásztarisznyádat, meg a mit hamarjában előkaphattam - s a hátulsó kis ajtón elvittelek.

Balassa hallgatta az oláhot, s csak a szeme rebegése árulta el, hogy lelke mélyében mi forr.

A beszéd végén fölkel, kezét nyujtotta a hű embernek és így szólt:

- Nem fogom elfelejteni, Ursa, hogy mit tettél értem. Most még csak egyre felelj: eltemette-e valaki a szüleimet?

- Nem temette senki - mormogta fejét rázva az oláh - a vérengzés után a móczok felgyujtották a kastélyt és a mi ott maradt... elégett a tűzben...

Az ifju roppant erővel fojtotta vissza az ajkára felkivánkozó fájdalmas fölkiáltást.

- Még poraikban sem az enyéme - suttogta tompa hangon - még imádkozni sem tudok sirjuk mellett, hogy megenyhüljek...

Ursa hallgatott és nem merte vigasztalni.

Később megszólalt:

- Nyugodj, szegény kis uram - szólt gyöngéden, csillapítva - az Isten így végezte, tehát így lett. Azokkal, a kik neked ezt a nagy bánatot okozták: mi végezzük el. Mert elvégezzük! Nem fogok addig meghalni, míg Simon és mindazok a móczok, kik azon az éjszakán ott voltak és azt a gyalázatoságot elkövették - meg nem átkozzák még a születésük óráját is...

Balassa nem válaszolt, csak merőn maga elé bámult egy darabig, azután fölállt, megigazitotta fején a vászonköteléket s az ablakhoz lépve, ismét kinézett rajta a messzeterjedő havasok lassanként megvilágosodó ormaira. Nyugalmas, szelid béke honolt az egész hegyvidéken. A természet templomi csendben, mélységes nyugalomban, szenvedelmek, lárma és hivalkodás

nélkül végzi a teremtés nagy munkáját és bizonyára semmit sem tud róla, hogy hatalmas műve legkontárabb teremtménye, a lelkiileg elvadult »ember« - különben megjavítaná, hogy hozzá simulhasson a természethez. Azok az elvadult lelki emberek, kik szüleit meggyilkolták s még haló poraikat is szétszóratták a tűzvész által fölhevített széllel - mily szörnyű messzire estek a természettől! Mennyi gonoszság, mily eldurvulás, az emberi méltóságnak mily hihetetlen lealacsonyítása nyilatkozott meg cselekedetükben!

S mindezen többé nem lehet segíteni.

El kell bucsuzni a halottaktól, mert az élők munkája más.

A legkedvesebb szülők emlékezete sem akaszthatja meg élete további futásában a fiút, ki előtt még hosszú a pálya, míg révbe juthat.

Balassa erőt vett fájdalmán s elhatározta, hogy szomorú töprengés helyett visszatér megint az élethez, a melyben nemcsak önmaga iránt vannak kötelességei, hanem szegényebb rokonai iránt is, kiket eddig édes atyja gyámolított. Ez a kötelesség most az övé. A gyulafehérvári apácák zárdájában két unokanővére volt elhelyezve, a kik ott nevelkedtek s az erre szükséges pénzt az ő édes atyjától kapták. Ezekről is gondoskodnia kell.

Meg kell fognia az életet és a munkát, itt nem maradhat.

Pedig ezen a csendes helyen jó volna leélni az életet. Itt nincs rossz ember, nincsenek vérengző szenvedélyek - itt csak a természet van, a mely maga a béke.

- Hol van a puskám, Ursa? - kérdezte az óriást, a ki hallgatva ült a kemence mellett.

- Künn van nálam.

- Lőpor és golyó is van hozzá?

- Van urfi, van... de minek az neked? Csak nem akarsz vadászni menni, így - bekötött fejvel?

- Mondd csak Ursa, semmiféle értéket nem tudtál azon az éjszakán megmenteni?

Az oláh sajnálkozó arccal legyintett a kezével.

- Nem igen tudtam, urfi... csak a mit nagy hamarjában fölmarkolhattam. A mi ottan volt ágyad mellett, az mind itt van: köntösöd, főveged, csizmad, meg az órad, meg a gyűrőd, meg az erszényed, de bizony abban nincs több 22 aranynál és 8 Máriás tallérnál. Három tallért elköltöttem, mióta ide fönt vagyunk a hegyen. Olajat, szalonnát, kenyeret s miegymást vettem.

- Jól tetted! Huszonkét arany és nyolcz tallér van mindössze -

- Annyi.

- Hát az nem sok. Pénz nélkül pedig bajosan boldogulunk... Mit gondolsz, nem lehetne valahogy eljutni Magurára? Az örmény Bulbuk Bogdán 2000 tallérral adósa az édes apámnak; ha ezt a pénzt megkapnók, elmennék előbb Vásárhelyre, onnan Kolozsvárra vagy Gyulafehérvárra, vagy bárhová, a hol a fejedelem ő nagysága ez idő szerint tartózkodik... Magam akarok a mi nemes urunk, Rákóczi Ferencz, színe elébe járulni és panaszt tenni.

Ursa készségesen bólintott, hogy biz az nagyon jó lenne, csak az a baj, hogy nem lehet bejutni Magurára.

- Ott is a mőczok az urak, nemcsak a mi falunkban - mondotta mérgelődve - s még ha be is juthatnánk valami praktikával, éjjel, hogy ne vegyenek észre azok a gyilkosok: nem bizonyos, urfi, hogy az örmény megadná a pénzt, a mivel tartozik. Azt is mondhatná, hogy nem tartozik.

- Nem olyan hitvány ember az!

- Nem lehessen azt tudni, hogy milyen - válaszolta bizalmatlanul Ursa - lám, arról a kutyamájú Opre Simeonról se hittétek, hogy olyan czégéres gazember, mégis az volt! Olyan időket élünk urfi, hogy senkire se lehet hitet tenni: ez becsületes, ez nem becsületes, ez jó, ez rossz. Háborus, felfordult világ járja, megvedlik ilyenkor gyakorta még a legjobb ember is és rossz lesz belőle, ha úgy látja hasznát. Már pedig a Bulbuk örmény bizony hasznát látja, ha lehazudja az adósságot. Sok pénz 2000 tallér - megér egy hazugságot. Bizonyítani nem tudsz, könnyen megteheti. Nincs irás, nincs adóslevél, nincs semmi, a mivel bizonyíthatnál. Minden elégett. S az örmény alighanem jól tudja, hogy a többivel együtt az ő adóslevele is odaégett.

Ursa e pillanatban felpattant a székről, melyen eddig csendesen ült s a külső ajtóhoz sietve, megfeszített figyelemmel hallgatódzott.

Balassa szintén felugrott az ablak mellől s hozzáíetett.

- Mi baj? - kérdezte halkan.

- Hangokat hallottam... sugta az oláh.

Azzal berohant a jobboldali kis szobába s két puskával sietett vissza. Az egyiket odaadta Balassának, a másikat ő szoritotta a markába.

- Valamilyik tolvaj alighanem kiszaglászta, hogy idefönn vagyunk a hegyen... dörmögte halk, nyugodt hangon, mintha a világ legegyszerűbb dolgáról és nem mindkettőjük életéről lett volna szó - már most csak azon fordul meg, hogy csakugyan a móczok-e és ha ők azok, hányan vannak? Ha tudják, hogy én is itt vagyok, akkor sokan lesznek - mert azt is tudják, hogy Ursával nem lehet tréfálkozni...

- Nézzük meg.

- Maradjunk tán itt, urfi, mig kibujnak amonnét a sűrűségből. Ugy hallom, onnét jönnek. Aztán, ha csakugyan a móczok: golyót beléjük! Bárcsak mind egy szálíg kivégezhetném ezeket a vérszopó gyilkosokat...

- Pszt! Jönnek...

Ursa elhallgatott és nyugodtan várt. Hatalmas, nagy teste meg sem moccan. Nem félt a haláltól - hite szerint, előbb vagy utóbb, elvégre, mindegy - nem is sietett semmivel, de nem is késett. Igazi romlatlan fia volt minden ízében a természetnek: hűséges, szolgálatkész és ragaszkodó. A mi kis nyugtalanság férkőzött a szívében, nem magáért érezte, hanem Balassáért, a kit élete árán is kész volt utolsó lehelletéig oltalmazni. Mig a fegyvert markába szoritva ott állt lesben az ajtó mögött, félszemmel mindegyre az ifjura tekintgetett.

Balassa észrevette és sápadt ajkai szélén megjelent egy könnyü mosoly. Jól esett szívének ez a hűséges ragaszkodás. Mintha a súlyos végzet kiengesztelő intézkedése lett volna, hogy az oláhok által szívében ütött sebet egy becsületes oláh ember ragaszkodása enyhítse. Intett Ursának, hogy magával törődjék, ne vele. Ő is nyugodt. Nem fél a haláltól, s el van rá szánva, hogy drágán adja életét, ha a sors úgy akarja, hogy földi vándorlását itt bevégezze.

Azután előrenézett a sűrűség felé s nyugodtan, mozdulatlanul várakozott.

II.

A hegyi lapály tulsó oldalán levő bokrok közül néhány percz mulva valami kétszázötven ember lépett ki a tisztásra. Ifjabbak, öregebbek, össze-vissza. Majdnem mindegyik fel volt szerelve lőfegyverrel, tarisznyával, vadászkéssel és egy batyuval a hátán, melyben nyilván az elemóziát czipelte. A tisztásra lépve, megütődve tekintettek a pakulár-kunyhó felé. Látszott rajtuk, hogy ez elhagyatott, csendes havasi tájon nem számitottak emberlakta helyre.

Balassa megkönnyebbülve nézett össze Ursával, a kinek széles arczán megjelent az öröm. Hisz ezek nem móczok, hanem lekenczei székyek! Jóraivaló, derék földesgazdák egy szálíg. Ezekről nincs mit tartani.

Ki is lódult rögtön a házból s magasra emelt kucsmával üdvözölte őket.

- Kerüljetez errébb, atyafiak! Mink vagyunk itt! - kiáltotta harsányan.

A székyek bizalmatlanul tekintettek rá. Látták, hogy bár csizmában és magyaros mellrelvalóban jár, az arcza oláh. A csapat őszhaju vezére előrelépett s ridegen rászólt:

- Az én becsületes nevem Kaszás Mózes. Ha jóban jársz, te kerülj errébb és mondd elé, hogy ki az a »mink«?

Most Balassa is kilépett a házból s a csapat felé indult.

A mint az öreg széky megpillantotta, eleinte hitetlenül bámult rá, azután hirtelen észbe kapott s gyorsan feléje sietve, meghökkenve kiáltotta:

- Szent Isten, Balassa ifju uram, mi történt kegyelmeddel!

- Én vagyok, Mózsi bátya - válaszolta komolyan az ifju s kezét fogott az öreggel, a kit régebbi lekenczei vadászatai idejéből ismert, - nehezen ismert meg ugy-e?

- Hejnye, hejnye, be nem gondoltam volna, hogy itten találjuk a hegyen! Mi történt, instálom? Ugy nézem, meg vagyon sebesülve?

- Meg, de már nincs semmi bajom. Hová igyekeznek?

Az öreg megvakarta üstökét és felsóhajtott.

- Hosszu sora vagyon ennek a mi dolgunknak, tekintetes urfi. Merthogy mi bizony bujdoskolunk. Ugy igaz, instálom: el kellett bujdosnunk hazulról, mert a móczok felperzseltek és nem birtunk velük. Az asszonyféle, meg a gyereknép még csak elmenekülhetett Vásárhely felé idejében, minket azonban már elváltak tőlük s ekképen irányt kellettén változtatnunk: bevettük magunkat ide a havasra, hogy majd átvergődünk rajta valahogy Magura, meg Pálfalva felé, azután még tovább Deésnek, hogy onnét majd Kolozsváron, meg Tordán keresztül visszavergődjünk Isten segedelmével valahogy Vásárhelyre.

- Bajosan fog menni ez a dolog, Kaszás uram - mondotta fejét rázva Balassa, miközben szétnézett a köréje sereglő góbék között (igy hívják ősi magyar nyelven a lovas »lófő« székyt, ki lovon teljesített katonai szolgálatot). Ha kelmedék Magura és Pálfalva felé akarnak kijutni Deésnek, akkor akár mindjárt vissza is fordulhatnak.

- Bizony vissza - bólított fejével Ursa.

- Miképen lehessen az, instálom? tudakolta megütöközve az öreg.

- Aképen, Kaszás uram - válaszolta az ifju - hogy itt ezen a vidéken is mindenfelé a móczok az urak. Enélkül a hű Ursa nélkül, ki itt áll a hátam mögött és a legbecsületesebb emberek közül való a világon, már én sem lennék az élők sorában...

Balassa egy pillanatig elhallgatott, azután pár szóval, röviden elbeszélte a feszülten figyelő gyülekezetnek, hogy mi történt vele és családjával ezelőtt két hónappal. A góbék sorain keresztül haragos zúgás morajlott végig az elbeszélés bevégeztével. Itt-ott fenyegető öklök emelkedtek a levegőbe, s heves fölkiáltások hallatszottak. Az egyszerűségében is mélyen megindító elbeszélés módfelett fölingerelte a máskülönbben is könnyen lobbanó székelyek véréit, úgy hogy e pillanatban minden habozás nélkül készek lettek volna megrohanni a gyilkos móczokat, még ha tiz annyian lettek volna is, mint ők.

Az öreg Kaszás nehezebben gyult lángra, mint ifjabb vérei.

Balassa elbeszélése inkább lehangolta a tapasztalt székelyt. Tünődve, aggodalmasan rázogatta ősz fejét, s elgondolkozva hümmögött.

- Hm... hát ez nagy baj - dörmögte félhangosan - főleg pedig azért igen nagy baj, mert most már vissza se mehetünk ismét a havasról. Odalenn Fiáthfalván, a hol átjöttünk, szintazonképen garázdálkodnak már eddig a móczok, mert már akkor is igen fenyegettek. Ha már most az előre vezető út is el vagyon zárva mi előlünk, - akkor benne vagyunk az egérfogóban és se be, se ki, se előre, se hátra... Nagy baj ez, tekintetes urfi; a felettünk való Uristen tudja, hogy mi lesz... én ugyan nem!

Balassa szemei megvillantak.

- Megmondom én, Kaszás uram, hogy mi lesz! - kiáltotta kemény, messzecsengő hangon, hogy a leghátulsó sorokban is meghallhassák - az életben úgy van, hogy a ki mit elvesz tőlem, a mi az én birtokom: azt visszaveszem, ha tudom, szép szóval, ha nem, hát erőszakkal, de mindenképpen visszaveszem, mert a mi az enyém, az az enyém! Igaz-e, atyafiak?

- Igaz a! - zúgták egyhangulag a székelyek.

- No már most, ha ez igaz és ha ezek a bocskoros gyilkosok el akarják tőlünk venni az életünket, a mely a mi birtokunk: nem természetes-e, hogy minden erőnket összeszedve, megvédjük életünket?

- Ugy igaz a! - kiáltotta lármás egyetértéssel a gyülekezet.

- Ennélfogva igenis, meg fogjuk védeni! - folytatta Balassa lelkes hangon, s szemeinek tüzes áradásával egészen fölvilanyozta a tömeget, mely mindegyre közelebb nyomult hozzá s nagy figyelemmel hallgatta. Vezért fogunk választani, atyámfiái, a ki jól ismeri a havast és jól ismeri a völgyekben és általában az egész vidéken fekvő összes falvakat is. Vezért fogunk választani, a kinek eszében, bátorságában, igaz magyarságában és egyéb tudományában megbizhatunk. Vezért fogunk választani, hogy megtarthassuk, a mi a miénk és megbüntethessük, a ki mit el akar tőlünk venni! Itt fenn a hegyen természetesen nem maradhatunk, mert nincs fedél, a hová ennyien megvonulhassunk és nincs élelem, melylyel testi jóvoltunkat fenntarthassuk. Azt kommandálom tehát, hogy huzódjunk le mindnyájan így, a hogy vagyunk, Pálfalvára az én kastélyomba és birtokomra, a mely elég lesz mindnyájunknak. A kastélyt ugyan leégették a móczok, de ha egyesült munkával nekivetjük a vállunkat, hamarosan rendbe hozhatjuk és fedél alá kerithetjük a többi leégett épületeket is. Az összes épületek falai erősek, azok nem pusztultak el. Magában apáim kastélyában 18 szoba van; a többi melléképületben is van összesen valami huszonnégy-huszonöt. Elférünk mindnyájan, s ha megszorognak a móczok: sokáig tarthatjuk magunkat a falak között, míg valahonnan segítség érkezik, ha ugyan rászorulunk a segítségre és mi magunk is nem verjük tönkre azokat a sötétben bujkáló, vérengző gyilkosokat. Legelsőbbben is tehát válaszszunk vezért, a ki mindnyájunk élére állva,

kezébe vegye a parancsolás jogát. Egységes akarat és engedelmesség nélkül nem lehet csinálni semmit, ezt ugy-e bizony, mindenki tudja?

- Ugy van! Ugy van! - helyeselte zajosan a tömeg.

- Sohse választgassunk külön-külön szóval, tekintetes Balassa uram! - szólalt meg az öreg Kaszás, s fölkapaszkodva egy utjában lévő csonka fatörzsre, elkiáltotta magát: azt válaszszuk meg, atyafiak, a ki fiatalságban, észben, tudományban és vagyonban - mert erre is nagyon rászorul, a ki háborus világban él, miképpen mi - mindnyájunk között első. Tekintetes Balassa György, vitéz nemes fiatal urunk legyen a vezér! Éljen!

- Éljen! Éljen! - visszhangozták harsány egyetértéssel a székelyek, s néhányan vállukra kapva az ifjút, magasra emelték, hogy mindenki lássa.

- Éljen a gazdám! - ordította lelkes bömböléssel Ursa is, s nagy örömeiben szinte lekaszált vastag karjaival néhány körülötte éljenző góbét.

Balassa leszállt a székelyek válláról, s intett, hogy beszélni akar.

- Elfogadom atyámfiak a vezérséget - mondotta komolyan - de csak úgy, ha jól meggondolták kendtek, hogy mit cselekszenek. Olyan nemzetségből való vagyok, mely már sok vitéz katonát adott a hazának, vezéri sorban is, tudom, mi az engedelmesség, de azt is tudom, hogy mi a parancsolás. Gondolják meg kelmetek tehát még egyszer jól. Ha elfoglalom a vezéri helyet, ez azt jelenti, hogy attól a perctől kezdve itt katonák vannak és nem földesgazdák. Katonai tehát attól fogva a fegyelem is, a parancs is, az engedelmesség is. Kegyelmetek fegyveres szabad csapatává válnak, a melynek én leszek a hadnagya, vezére, feje, szóval: én parancsolok és kegyelmetek szó nélkül engedelmeskednek. Ha pedig csak egy ember van is kegyelmetek között, a kinek az nem tetszik, vagy azt érzi magában, hogy nem tudna nekem vakon engedelmeskedni, vagy okosabb vezért tud, mint a milyen én lennék: mondja meg bátran most, hogy visszautasíthassam a vezérséget, mert ha akkor talál szólni, a mikor már átvettem a vezérséggel járó hatalmat is: főbelövetem!

Ez kemény szó volt. Süvöltött, mint a levegőben megsuhogtatott éles aczélpenge.

A székelyek összenéztek, de aztán kitört belőlük a viharos elismerés: Kemény beszéd, az igaz, de a ki *igy* beszél és *igy* érez - az vezérnek való. Tud akarni és tud vasakarattal parancsolni, mindnyájuk jóvoltáért. A Balassák nemzetsége különben is igaz magyar vér volt időtlen idők óta, s az marad bizonynyal az idők végeiglen.

- Kegyelmed a vezér, tekintetes Balassa uram! - szólt mindnyájuk nevében az öreg Kaszás Mózes, s leemelve fejéről kucsmáját, ünnepélyesen esküre emelte kezét: esküszöm a mindenható Istenre és az ő egyszülött fiára, az Ur Jézus Krisztusra, hogy éjjel és nappal hűségesen követni fogom, mindig és mindenben engedelmeskedem és soha erről a becsületes fogadalmamról meg nem feledkezem. Isten engem úgy segítjen!

Midőn erre a többiek is rendre letették a fogadalmat, Balassa felállt a csonka fatörzsre s fővegét leemelve, szintén ünnepélyesen megesküdt, hogy a vezéri hatalmat mindnyájuk jóvoltára fogja használni és megszabadulásuk érdekében mindent elkövet, a mi esztől, ügyességétől és képességétől csak kitelhetik.

... Így alakult meg a *Padura mare* havas rengetegeiben a későbbi Rákóczi harcok viharos idején olyannyira nagy hirre emelkedő *szabad székely csapat* 1704 július 8-dikán.

*

A történetek után Ursa nem féltette többé fiatal gazdáját, hogy esetleg talán még nem heverte ki egészen a sebet és a gyászt, mely fiui szívét érte; látta, hogy úgy gondolkozik és aképen cselekszik, mint egy az élet ezernyi küzdelmeiben máris megacézlosodott férfi, a ki a maga terveivel, céljaival tisztában van s meg tudja magának jelölni az e célok elérésére kipécézhető utakat is.

A székelyek táborát ütték a tisztáson s később elfogyasztották a délebedet.

Ebéd után Balassa összeült tanakodni Ursával, hogy a Pálfalva felé vezető hegyi ösvények melyike volna a jelen körülmények közt legcélszerűbb? Persze, nagyon bajos e fontos kérdésben a döntés, ha még azt sem tudja az ember, hogy a móczok hatalma körülbelül meddig terjed? Kiterjeszkedett-e már a havas magasabb pontjaira is, vagy egyelőre még csak a völgyekben fekvő falvakban garázdálkodnak - ha ugyan még van miben garázdálkodni és már el nem pusztítottak mindent, a mit sem ellopni, sem elkótyavetyélni nem lehetett.

- Azt gondolom, domnule (uram) - mondotta Ursa - hogy lenn maradtak a faluban s a hegyekre nem mentek föl. Tudják azok az istentelenek, hogy idefenn nincs semmi elvinni való, nem vesztegetik tehát haszontalan munkával az időt, hanem dőzsölnek abban, a mit összeloptak. Képzelem, micsoda vig kalamajka, dinum-dánum és nagy bolond kurjongatás járja faluról-falura, s micsoda részegeskedést tesznek a rablott borral. Tőlünk is elloptak a czudarok valami huszonkét hordóval, mert annyi volt még a külső pinczében. A házi pinczében is állt három hordó, ez öszvesen 25 hordó drága jó bor, közte tíz éves termés is valami hat hordónyi... Hej, hogy az ördög vigye el őket! Bizonyos, hogy az egészből nem maradt egy csepp se, pedig jól fogna nekünk is, ha majd egyszer hazajutunk.

- Hamar hazajutunk Ursa, csak tudnám: melyik ösvényen induljunk le.

- Ne igen sietnének tán, urfi - szólt óvatosan az oláh, s el-elnyujtogatta a szót, mint a ki nem szívesen mondja ki, mit gondol - jobb, ha minél lassabban igyekezünk innét lefelé, semmint ha hamar hazajutunk. Az uttal nem sokat gondolok, mert mind között a »Farkasszorító« nevű ösvény a legjobb és legbiztosabb, ismerni is azt ismerném legjobban - de gondolok a móczokkal, mert hej, kutyamáju nép az urfi... még nem ismered.

- Majd megismerem! - mormogta fenyegetve Balassa.

- Jó, jó... Majd. De addig is ügyelni kell, mert olyanok azok, kis uram, mint télen a farkas: egyenként gyávák, párjával el lehet őket verni egy szál bottal is, de ha sokan vannak és falkában csatangolnak, akkor nem gyávák és nem lehet őket elverni egy szál bottal, de még kettővel se. Ba Zeu! Ismerem a pokolravalókat, azért vagyok a fajtájukból való. Jóraivaló ember is akad pedig köztük elég - lám, a gaz Opre Simeon apja is bár részeges, de azért jóraivaló ember, a ki apádékat is védelmezte tulajdon fia ellen, míg el nem zárták valami ólba, - de mit ér, ha a gonoszok sokkal többen vannak és nem a jók parancsolnak, hanem a rosszak.

- Mindezt meglátjuk, Ursa! Most az a kérdés, hogy melyik uton lehet bejutni a falunkba leghamarabb.

- Mondottam, hogy a »Farkasszorító«-n.

- Merre van az?

- Túl kezdődik a vörös fenyőkön s egész a hegyek alá viszen a nagy lunkáig.

- A nagy rétig?

- Addig. A pálfalvi nagy rétig.

- Akkor azt az utat választom - jelentette ki határozottan az ifju.

Ursa hümmögve vonogatta a vállát. Látszott az arcán, hogy nem tetszik neki a dolog. Balassa viszont sokkal többre taksálta a becsületes és hű ember értékét, semhogy meg ne kérdezte volna, hogy miért nem tartja jónak a választást?

- Azért urfi - válaszolta az oláh - mert ezen az ösvényen leggyakrabban csatangolnak a móczok s nem igen lehessen úgy lejutni rajta, hogy közeledésünket időnek előtte meg ne tudják. Ne feledd, hogy többen vannak, mint mi. Végigverni, amugy istenigazában csak úgy lehetne rajtuk, ha meglepnők őket, váratlanul, este vagy éjjel...

- Helyes! Ez igaz. De ha nem tartod jónak a »Farkasszoritót« - melyik ösvényen menjünk?

- A »Pleskán« urfi, a Pleskán! - mondotta élénken az oláh.

- Miért hívják »Kopasz«-nak azt az ösvényt?

- Azért, mert végig sincs rajta egy szál fonyóka vagy bokor - tiszta, mint a tenyerem, csak az a baja, hogy némelyik helyen annyira meredek, hogy leülepedve kell lecsuszni rajta, mint a fausztatón.

- Melyik a rövidebb út?

- Ez. Két órával rövidebb, mint a másik.

- És hol végződik?

- A szőlőhegyek mögött, a bükkösben.

- Tehát a templom irányában?

- Igenis, abban.

- Jártál vagy egyszer ezen az ösvényen?

- Jártam én kétszer is, urfi! - bólintott fejével a Herkules - erre ne legyen gondod. Elvezetlek én hiba nélkül! A hol én egyszer az életben nyomot hagytam a csizmám patkójával, én ott husz esztendőök mulva is eligazodok.

- Jól van Ursa, legyen úgy, a mint tanácsolod: nem a »Farkasszoritón« fogunk lemenni, hanem ezen a »Pleskán«. Batyuzd el estig a holminkat és készülj fel az utra: a mint mindennel rendben leszünk: elindulunk Isten nevében és visszafizetjük a pálfalvi móczoknak is a sok gyászt, a mit miattuk szenvednem kellett.

- Jó lesz, urfi! Estig felkészülök. Bezárom ezt a házat s a kulcsát magammal viszem emlékül, hogy mindéig rágondoljak, ha majd a kezem ügyébe kerül. Jó volt ez a szegény kaliba két hónapig. Nem tudom, mit csinálunk, ha nem lett volna.

- Igazad van; én sem fogok megfélekedezni arról a két hónapról - mondotta Balassa meleg hangon s szeretettel tekintett körül a fehérre meszelt, kis gerendás szobácskában, melyben két hónapig menedéket talált s a hol egészségét is visszanyerte. Fejét ugyan egy darabig még bekötve kell hordania, arcza is halavány - de mindent egybevetve, nem érezte magát többé betegnek, hanem egészségesnek, jó testi erőben, mintha nem is lebegett volna két hétig élet és halál között.

Azután kiment a tisztásra, az ott táborozó székelyek közé s azokat is utasította, hogy készüljenek; estefelé el akar indulni Pálfalvára.

- Mondja kegyelmed, Kaszás uram - intette magához az öreg góbét - nem hallá véletlenül hírét Gyárfás Kelemen óbesterek?

- Nem biz én, hadnagy uram! - rázogatta fejét az öreg - ki légyen ő kegyelme?

- A fejedelem ő nagyságának huszár óbestere, a csikszéki Gyárfás nemzetségből.

- Azokat úgy szakmányában esmérem... de nem igen erősen. Tehát az óbester urat sem esmérem.

- Azért kérdezem, mert ezt a Gyárfás óbester küldte ki a nagyságos fejedelem, hogy megregulázza huszáraival a móczokat. Azt gondoltam, hogy tán hallott kegyelmed róluk valamit utközben.

- Nem én, semmit. Kendtek sem - úgy-e atyafiak?

- Nem bizony, semmit! - hangzott egyszerre tiz helyről is a tagadó válasz.

- Pedig jön valahol, az bizonyos!

- De már vitéz hadnagy uram - csóválta fejét az öreg, ki a vezérválasztás óta hűségesen meg »hadnagy uram«-ozta Balassát, a mint dukált - ha azon Gyárfás óbester ur nem tudja úgy a járást, hogy bekötött szemmel is eligazodjék a hegyek között - akkor ugyan tévelyeghet, a míg bele nem gabalyodik, hetekig, míg odatalál, a hová jutni akar! Addig ugyan százszor is lehuzhatja és kizsigerelheti bőrünket a mócz.

- Szóval, nem tudnak róla?

- Nem biz a semmit!

Balassa belátta, hogy a fejedelem által kiküldött huszárságra sem ő, sem más magyar ur ezen a lázongó havasi vidéken nem számíthat. Nem is foglalkozott tovább a dologgal. Könnyelműség lett volna olyan segítségre számítani, mely egyelőre a legnagyobb mértékben bizonytalan.

Estefelé hat óra tájban a székelyek fölkerelkedtek s jelentették, hogy készen állanak az indulásra.

Balassa komoly szavakkal kötötte szívére az óvatosságot és a legszigorubb rendet, azután még egy futólagos tekintetet vetett a kis pásztorkunyhóra s a fölkerelkedő kétszázötvenkét főnyi csapat élére állva, elindult - Ursa vezetése mellett - észak felé.

Ursa lépkedett legelől.

Jól fel volt pakolva; más emberfia ugyancsak megérezte volna a terhet, az ő hatalmas, széles hátán azonban kétakkora podgyász is elért volna. Lomhán lépkedett előre, de ez a látszólag lomha járás annyira csalékony volt, hogy Balassának is, az utána nyomuló székelyeknek is ugyancsak fürgén kellett szedegetniök a lábukat, hogy el ne maradjanak a Herkulestől. Igyekeztek is szaporán előre, míg a fokozatosan lefelé kanyargó keskeny hegyi ösvény terepviszonyai csak megengedték. Később már nem ment ily simán a dolog: vigyázni kellett. Az esti homálylyal a nehézségek is nőttek. A kavicsos, vizmosásokkal meg-megszaggatott uton könnyen felbukott, a ki nem ügyelt elég óvatossággal lába alá - hiába mondotta volt Ursa, hogy olyan sima az út, mint a tenyere. Ha ugyan egy kis szelid csalafintaság nem lappangott ebben a hasonlatban, mert az Ursa izmokkal átfont, vastag, kemény tenyere ugyancsak nem volt sima.

A menet hossza meghaladta a négyszáz lépést.

Egymás mellett legfőlebb ketten mehettek; de oly keskenynyé is vált gyakorta a lefelé vezető ösvény, hogy csak egy ember fért el rajta, s ez módfelett meglassította a haladást.

Este nyolcz órakor - napnyugta után - lassanként sötétség borult a hegyvidékre.

Ursa eddig lankadatlanul haladt előre és kitünő utmutatónak bizonyult, most azonban még inkább meggyorsította lépteit, s csakhamar azzal a tanácsossal fordult Balassához, hogy jó lenne, ha a székelyek aképen szedegetnék lábaikat, hogy éjjélután két órára okvetlen elérjék a pálfalvi szőlőhegyeket, honnan a falu már csak egy futamodás.

Balassa elérte, hogy mire czéloz az óriás. Éjjel akar bevonulni a faluba, vagy legalább is a kora hajnali órákban, midőn jórészt - valószínűleg - még mindenki alszik. Az ugyan éppen nem volt olyan nagyon bizonyos, hogy a móczok minden elővigyázatról megfélekedtek volna.

- Csak egyszer ottan legyünk - mondotta Ursa, s szemei fenyegető tüsszel villantak meg.

Balassa hátraszólt az embereknek, hogy oly gyorsan iparkodjanak előre, a mint csak lehet. A fáradságot majd kipihenik a falu közelében levő bükkerdő fái alatt. Addig azonban haladni kell.

A székelyek bólintottak, hogy igenis, értik.

Mennének gyorsabban is, de a sok bagázsia és czókmók nem engedi.

- Azt majd le kell rakni, ha elérjük a bükköst. Szekereket fogunk szerezni a szállításra, ha szükség lesz rá. Nehéz bagázsival bajos a hadi munka.

Ettől kezdve azután nem igen esett több szó: szakadatlanul mentek órák hosszat, megfeszített kitartással egészen éjjél után egy óráig.

Ekkorra értek le a havasról és vonultak be a hegység tövében levő bükkös fái alá, honnan Pálfalva körülbelül fél mérföldnyi távolságra lehetett.

Balassa itt megállította a csapatot és pihenőt rendelt.

Rászorultak a góbék - egy órával hamarabb tették meg a fárasztó utat, semmint Ursa számította. Síkföldön élő embereknel, mint a milyenek ők is voltak, nagy dolog az ilyen hegyi út, s még nagyobb, ha egy teljes órával gyorsabban járnak meg, mint a hogy a hegyjárásban gyakorlott oláh Herkules előre kiszámította.

Ursa módfelett örült ennek az egy órai előnynek.

- Éjjélután kettőig kifujjuk magunkat, urfi - mondotta örvendő - azután fölkerelkedünk és bemegyünk haza, a faluba. Lássuk, micsoda gonoszságokat tettek birtokunkkal azok az alávalók.

- Opre Simont kézre kell keríteni, - jegyezte meg röviden az ifju.

- Én is azt akarom - esett szavába mohón az oláh, miközben a többiek példájára szintén leheveredett a fűbe, s fegyverét gondosan maga mellé fektette, hogy szükség esetén azonnal kéznél legyen, - de ehhez a dologhoz módjával kell hozzáfogni, különben megsegíti az ördög és nem kerül kézre.

- Okvetlen el kell fogni!

- Hogyne urfi, hogyne, ha lehet! Csakhogy róka esze vagyon annak az istentelennek és zerge lába. Ha nem ugy csapunk rá, hogy rögtön a mienk legyen: kibujik és elszalad.

- Teszünk róla, hogy ne szaladhasson... mormogta haraggal az ifju.

A pihenésre kiszabott egy órai idő letelvé, Balassa éjjélután két órakor elindította a csapatot. Teljes sötétségben vonultak a falu felé. A hold, mely a felhők között való bujkálása közben eddig legalább időnként világított, most végleg eltűnt a beborult ég sötét felhőtömegei mögött. Tíz lépésnyire sem igen lehetett látni.

Félórai botorkálás után Balassa végre ráakadt a mezei utra, mely a templom felé kanyarodott.

Nem volt valami híres út, de legalább botlani nem kellett rajta.

A falu nyugoti szélén álló templomig egy lélekkel sem találkoztak. A faluból sem hallzott az életnek semmi jele. Sem kutyaugatás, sem borjubögés, sem malaczvisitás, mint a hogy az faluhelyen e kora hajnali időben mindenütt hallható. Egy árva hang sem zavarta meg a csendességet.

- Nem értem... dörmögte Ursa.

- Megsejtették talán, hogy jövünk?

- Nem hiszem urfi - rázta fejét az oláh - valami egyéb oka lehet...

A közvetlenül utánuk lépkedő Kaszás Mózesnek is feltűnt ez a nagy csend.

- Megkövetem a hadnagy urat - mondotta az öreg - azt gondolom, hogy ismét elszeleltek valamerre a móczok.

- Megvállik, Kaszás uram!

- Még egy rongyos kakas sem kukurikol...

Pár percz mulva azonban mégis csak hallzott kakaskukurikolás, s nyomban utána egy tehén is elbögte magát valamelyik közeli istállóban.

- Tán mégis csak van itt valaki...

Egy negyedóra mulva annyira megvirradt, hogy jól ki lehetett venni az egész falut. Akkor aztán hamar kitűnt, hogy néhány töpörödött vén asszonyon, tehetetlen aggon, s egy pár maszatos kis gyermekon kívül senki sincs a faluban. A házak üresen álltak. Mivel azonban itt-ott majorság csipogott az udvarokon, s egyik-másik istállóban egy egy szarvasmarha is akadt, nemkülönben konyhaedények, kocsiszerszámok, s más effélék bőven, minden portán - ebből kitetszett az is, hogy a móczok nemrég hagyhatták el a falut - lehet, hogy csak tegnap este vagy az éjjel, még pedig a legnagyobb sietséggel. Egy csomó elhullatott holmi minden udvaron és minden utczában akadt. Nagy sietségükben ezeket föl sem szedték, hanem ott hagyták és futottak tovább.

A Balassa-kastély kormos falakkal meredezett az égnek. A hatalmas épület, nemkülönben a közelében álló cselédházak és gazdasági téglapajták a legszomorubb pusztulás képét mutatták. Az udvar is föl volt túrva és tele mindenféle giz-gazzal, paréjjal, törmelékkel, az egykoriban gyönyörű park is valóságos vadon. Mintha pusztító orkán vagy tatárjárás zúgott volna végig az egész hajdanta kedves és jól gondozott területen.

Balassa elkomorodva tekintett ősei elpusztult hajlékára, s úgy érezte, mintha szívébe nyilallott volna a gyász. Megindulása azonban csak egy pillanatig tartott. Nincs idő most a gyászra, az élők munkája más... Gyorsan megfordult, s a köréje sereglő emberekhez fordulva, kiadta a parancsot, hogy az elpusztult kastélyhoz legközelebb eső parasztházakat foglalják le kvártélynak. Helyezkedjenek el és készítsenek maguknak valami meleg ételt. Ő maga a szintén üresen álló paplakba veszi magát. A pópa (oláh lelkész) elmenekült a többiekkel: háza lakatlanul állott, de benne volt az összes butor és fölszerelés. A szent ember - rablásban különben méltó társa a többinek - sietségében, úgy látszik, még arra sem ért rá, hogy a legszükségesebb holmit magával vigye. Itt hagyott mindent és elmenekült ő is a többiekkel.

Ursa mord arczzal tekintgetett körül, miközben Balassát bekísérte a paplakba, s ledobta hátáról a podgyászt.

- Valamelyik tolvaj mégis csak utánunk lesett odafenn a hegyen - mormogta mérgelődve - s lehozta hírét, hogy jövünk.

Balassa vállat vont.

- Majd visszajönnek - szólt hidegen - ha nem jönnek, én keresem föl őket. Nem mehetnek olyan messze, hogy utánuk ne menjek és nem bujhatnak oly mélyen a föld alá, hogy meg ne találjam őket.

Ursa mehökkenve tekintett fiatal urára. Balassa hidegen, nyugodtan, szinte egykedvűen beszélt, de minden egyes szó akkora súlylyal koppant, mint a kő. Az oláh megérezte, hogy itt vasakarat szövetkezett a legridegebb elhatározással. Balassa szive kemény lett, akarata szilárd és nyers, elhatározása megmásíthatatlan. Jaj a gyilkosoknak! Az égben lehet számukra kegyelem - ennek a mélységes gyászba borított fiatal embernek sajgó szívében nincs. Sápadt, barna arcza rideg és kemény volt, mint az aczél. Semmi jót sem lehetett róla leolvasni.

Künn gyorsan beborult az ég.

Ideje volt, hogy fedél alá kerültek, - alig egy negyedóra mulva megeredt a zápor, s égrengő mennydörgések kíséretében zuhogni kezdett. Villám villámot ért. A lehevesebb nyári viharok egyike süvöltött végig a falu fölött.

III.

Félóra múlva a vihar elvonult ugyan, az ég azonban borus maradt, s az eső - több-kevesebb megszakitással - egész nap áztatta a nyári szárazságban kiszikkadt földet. Balassa nem mozdult ki a szobából. Végig feküdt a pápa kopott bőrdívánán, s terveken törte fejét, hogy miként kerítse kézre az elmenekült móczokat, a kik - számban és merészségben bizonynyal alaposan megnövekedve - majd csak akkorra várhatók vissza, ha biztosra veszik, hogy összeütközés esetén győzni fognak.

Utánuk menjen és keresse őket?

Merre?

Ki tudja hol járhatnak? Másfél napi térelőnyt nyertek; ez sokkal több, semhogy utól lehetne őket érni egy olyan vidéken, a hol mindenütt ellenségre bukkanna, s élelmet se szerezhette annyit, hogy a 252 főnyi »szabad székely csapat« részére elég legyen. Az élelmezés kérdése nehéz és fontos ügye minden hadviselésnek. Éhes ember nem szívesen harcol, de nem is alkalmas, elgyengült testi erővel, a harcra.

- Ursa! kiáltott ki Balassa a másik szobába, hová hű óriása beszállásolta magát. Azt akarta neki megrendelni, hogy tekintsen körül, miféle lábas jószágot, baromfit vagy más egyéb élelmiszert hagytak itt az elmenekült móczok - az oláh azonban nem volt sehol.

Balassa fölkelte a kerevetről, hogy utána nézzen, az ablakon keresztül azonban meglátta, hogy éppen abban jár, a mit meg akart neki rendelni: szemlét tart az itt hagyott holmi fölött. Nemcsak ő, hanem a székelyek is. Az emelkedettebb helyen álló paplaktól jól be lehetett látni a faluba. Balassa hol itt látott az esőben egy-egy székely atyafit, hol ott. Helyenkint négyen-ötven is összeálltak az utcán, s mérlegelték, hogy mit érdemes biztos helyre vinni, mit nem. A lábas jószágot mind összegyűjtötték. Kevés volt, de akadt néhány tehén is, s egy Munteán Vazul nevű vagyonos gazda istállójában négy füstös fejű, izmos ökör. Bab, lencse, borsó, szárított gyümölcs, s más efféle minden házban akadt. Buzaliszt nem volt, - kukoricza és kukoriczaliszt azonban annál több. Egy ólban valami hét darab disznóra is rábukkantak.

Az eső daczára mindezt azokba a házakba cipelték a góbék, melyekben bekvártélyozták magukat. Bölcsen tudták, hogy mit jelent ellenséges vidéken a kenyér-kérdés.

Balassa megnyugodva foglalta el iménti helyét a bőrdívánon. Nem kell a székelyt féltetni: nem hal az éhen a jég hátán sem.

Tovább szövögette a legközelebbi jövő tervét, s elhatározta, hogy a gyilkos móczok kézrekerítésére s a többiek erejének megtörésére egy régi, kipróbált hadi taktikához folyamodik. El fogja magát sáncolni itt a faluban, s azt a hitet ébreszti az ellenségben, hogy azért sáncolta el magát, mert nem mer megütközni. Hadd kapjanak vérszemre és jöjjenek minél többen, annál jobb, legalább bővebb lesz aratása a halálnak, s a gyilkosok közül sem fogja kikerülni a büntetést egyetlen egy sem. Csak egyszer legyenek itt! Fegyverekkel és lőszerez, szerencsére bőven el vannak látva.

Számított rá, hogy vissza fognak jönni. Rosszul ismerné a lelkileg eldurvult ember gondolkozásmódjának alávalóságát, ha csalódnék. Vissza fognak jönni, hogy kielégítsék vad ösztöneiket és végleg megvethessék lábukat az elfoglalt földön, s a Balassák uradalmában, melyet már föl is osztottak egymás között. Némelyek már föl is szántották tavaszi vetés alá a nekik kiosztott földet.

Első végezni való a kastély helyreállítása lesz, bár annyira, hogy úgy a hogy, de lakni lehessen benne. Azután a melléképületek következnek sorra. Azután a köröskörül emelendő sánczok munkája következik. Mindez időbe kerül, de meg kell lenni, különben okvetlen ők huzzák a túlerő ellen a rövidebbet. Megerősített helyen, a kastély vastag falai között, s a sánczok védelme alatt - túlnyomó számbeli erő ellen is föl lehet venni a küzdelmet és sikerre is lehet számítani. A kastélynak és melléképületeinek helyreállítása ez okon sürgősen és okvetlen végrehajtandó; ezt parancsolja sürgősen és komolyan az önfentartás természetes ösztöne is.

Ursa csuron vizesen az esőtől, este hét óra tájban került haza.

- Elég zsákmány akadt, domnule - mondotta elégedetten - az emberek is meg vannak elégedve. Beérjük az ennivalóval jó darabig.

- Mondd csak Ursa - kérdezte Balassa az elégedett óriást, - mit szólnál hozzá, ha azt mondanám, hogy tiz nap mulva a kastélyban akarok lakni?

- Hm... A kastélyban?

- Abban.

- Bajos lesz... Nincs azon egy falatka fedél, sem ablak, sem ajtó, se a szobákban padimentom... A boltozat ép, nem hullik be a szobákba az eső, de minden egyéb - nincs. Elégett... Hogy laknál benne, urfi?

- Helyre fogjuk állítani.

- Értem... De nem tiz nap alatt.

- De tiz nap alatt - ismételte nyomatékosan az ifju.

- Hm... Lehet, ha a jó Isten segít, de ha nem segít... bajosan megy.

- Tudom, de mennie *kell!*

- Hát hiszen, ha muszáj - dörmögte kedélyesen az oláh, - akkor meg lesz. De hogy miképpen lesz, a mi meg lesz - az más dolog, urfi. Mert ha csak lakni akarsz a kastélyban, el lehet abban lakni, egynémely takarítás és rendezkedő munka után, két nap alatt is, de hogy miképpen - az megint más dolog. Jól nem, az bizonyos.

- Tiz nap hosszú idő, s a székelyek ügyes emberek. Akad azok között mindenféle mesteriséghez értő ember, csak szerszám legyen.

- Hiszen éppen csak az nincs! felelte tréfásan Ursa.

- Keríteni kell.

- Honnan, urfi?

- A pokolból! - felelte nyugodtan az ifju.

Ursa félszeggel pislantott rá. Érti. Szerszámot, fát, szeget és minden más egyebet a pokolból kell előteremteni. Helyes. Elő lépészen teremtve, de hogy miképpen - az megint csak a »más dolog« bizonytalan kérdései közé tartozik, melyeknek titka egyelőre megfejthetetlen. A székelyek egyébiránt tán meg fogják találni a módját. Furfangos, eszes, ötletes nép - megpróbálja a lehetetlent is, ha muszáj. Ő ugyan kötve hiszi, hogy tiz nap alatt lakhatóvá lehessen tenni a kastélyt, de ha fiatal ura úgy akarja, hogy meg legyen a munka tiz nap alatt - ám próbálják meg. Ha sikerül - annál jobb. Ha nem sikerül, legfőleg hiába fáradoztak, mert veszteni ugyan akkor sem vesztenek semmit.

Balassa aznap nem diskurált többet a dologról, hanem lefeküdt s úgy esti tíz óra tájban szerencsésen el is aludt. Ursa csakhamar szintén követte példáját. Megszokásból egy darabig még hallgatódzott, hogy bátoros-e vajon körül a vidék, de aztán eszébe jutott, hogy voltképpen nagyon fölösleges fáradság itt ez az ő óvatossága: nincsenek többé a havason, hol minden legkisebb neszre gondosan figyelni kell, mert sohasem lehet tudni, hogy jóbarát léptei alatt roppan-e meg a száraz avar, vagy nem? Végig dőlt tehát ő is egy ágyon, melyben a menekülő pópa ott felejtette a szalmaszákot s nemsokára mélyen aludt.

Éjfélkor ismét heves zápor zúdult le a fellegekből s szakadatlanul zuhogott egész éjjel.

*

Az idő másnapra is borus maradt.

Midőn Balassa reggel hat órakor fölkelte és gyorsan felöltözött, hogy a családja ősi kuriáján esett pusztulást közelebről is megtekintse, az eső még mindig szemzett, de már nem annyira, hogy kellemetlenné válhatott volna. Jobban szerette egyébiránt, hogy borus az idő, semmint ha az eddigi nagy forróság állandó maradt volna. A kánikulát odafenn a havason is meg lehetett érezni - itt lenn a völgyben annál inkább meg lehetett volna. Hűvösebb időben majd a munka is könnyebben megy. Nagyon jó tehát, hogy a hőség ideig-óráig engedett a maga perzselő és lankasztó erejéből.

Ursa már ébren, fölkészülve várta urát a reggelivel, mely tejből, vajból és kenyérből állott.

- Itt az étel, urfi - mondotta önérzettel, mint a ki tisztában van vele, hogy az elemőzsia előteremtésében ő a fontosabb és élelmesebb személyiség - előbb azonban jó lesz friss kötést tenni a homlokára.

- Fölsleges Ursa - felelte az ifju, miközben levette fejéről a köteléket s az asztalra dobta - nincs már rá szükségem.

- Dehogyan is nincs! A mig vörös a seb, mindéig kell rá a vászon. Majd ha enged a tüzből s fehérbe megyen a színe: le lehet venni. Addig azonban okos dolog, ha ügyel rá az ember, nehogy elpiszkolódjék. Tegyük csak rá!

Balassa nem vitatkozott a Herkulessele - nyilván igaza van. A természet szabad gyermekeit a tapasztalat oktatta ki, hogy miképpen kell kezelni a sebeket, hogy biztosan gyógyuljanak. Hiba volna, ha az ilyen tapasztalatban gyökerező tanácsot könnyelmű hősködéssből, vagy makacskodásból nem követné. Beleegyezett tehát, hogy Ursa friss kötést csináljon és átkösse vele homlokán a kissé még mindig érzékeny sebet.

- Igy ni! - bölintott elégedetten az oláh, midőn a kötést elvégezte - még nyolcz napokig kötözgetjük, azután már le lehet venni, főleg mint látom, milyen nehezen tűröd.

- Nem is valami kellemes!

- Nem bizony, de ha muszáj - felelte Ursa - gondold meg urfi, hogy én egyszer majdnem egy egész álló esztendeig be voltam eképpen kötve - mert hogy megcsufolt egy ronda farkas - még sem okoskodtam, hogy így, meg úgy - ledobom időnap előtt.

- Jó, jó, nem dobom le! Mit csinálnak az emberek?

- Nem tudom. Még nem voltam a faluban.

Balassa leült, hirtelen megreggelizett, azután övébe dugta hűsége kisérőjét: egy finom művü török pisztolyt s Ursa kisérétében kilépett a házból.

A merre elhaladt, a székelyek tiszteletteljesen ráköszöntötték a jó reggelt s mindenfelől gyülekezni kezdtek, hogy a legközelebbi napok teendőit meghallgassák.

Balassa keresztülment a falun s csak a leégett kastélynál állt meg.

Mozdulatlanul, külsőleg egészen nyugodtan szemlélte a pusztulást. Arczán egy ideg sem rebbent, szemei hidegen nézték a füstös falakat, főleg a mikor észrevette, hogy a mellette álló Ursa titokban aggodalmasan tekintget rá...

Kitünt azonban, hogy szilárd akaratú lakozott ebben a fiatal emberben; le tudta győzni megindultságát, megfékezte érzelmeit és meg tudta magának parancsolni, hogy a sors kegyetlen rendelését megnyugvással kell fogadnia. A mi elmúlt, azon semmiféle emberi hatalom többé nem változtathat. Béke tehát a szívének kedves halottakkal... az élő munkája más.

Ursa hümmögve nézdelődött s hogy ura figyelmét másfelé terelje, így szólt:

- Egybegyülekeztek, urfi, a góbék, alighanem azt szeretnék tudni, hogy mi lesz?

A székelyek rendre gyülekeztek s ott álltak egy tömegben a kastély udvarán, mely tele volt mindenféle polyva- és szalmahulladékkal. Nézegették a pusztulást s halkán tanakodtak. Egy-némely keményebb mondás is hangzott. Ekkor ugyanis már tudták, hogy a pálfalvi móczok nemcsak a kastélyt gyújtották föl és fosztották ki, hanem fiatal vezérük szüleit is meggyilkolták. Részvéttel tekintettek rá. Milyen keserves fájdalom, mekkora gyász... Csoda, hogy a fiatal vezér ily bámulatos nyugalommal türi.

Rövid hallgatás után a góbék ismét összedugták a fejüket és suttogva tanakodni kezdtek. Nyilván azt vetették föl, hogy megzavarják-e néma mozdulatlanságában a romok közelében álló Balassát, vagy várjanak, míg ő szólítja meg őket. Végre azonban előlépett az öreg Kaszás Mózes s tisztességtudón süveget emelve, megszólította az ifjút.

- Megkövetem alássan, hadnagy uram - mondotta kissé nyugtalan hangon - minekutána mindnyájan tudói vagyunk, hogy voltaképpen ide vagyunk szorulva ebbe a faluba, tehát az éjszaka már istrázsát állítottunk.

- Bölcsen, Kaszás uram - bólintott fejével Balassa.

- Mert hogy bár esett az eső, de nem lehet vala tudni, hogy az innét elmenekedett oláh himpellérek nem vetemednek-e vissza, ha megtudják, hogy kevesebben vagyunk, mint ők. Ennek okáért - mondom - istrázsát állítottunk. Balázs Ferke öcsénk volt az istrázsa éjfélig, onnét egész hajnali négy óráig legény atyámfia, Kaszás András. Hív legények és ügyes fiuk mind a ketten - jól istrázsáltak. Már most kerüljetez errébb fiaim és jelentséte meg a hadnagy urnak, hogy mit láttatok.

A legények kiléptek a gyülekezetből, s levett kucsmával közeledtek Balassa felé.

- Első kakasszó-tájban - mondotta Balázs, az öregebbik - bár, miképpen urambátyám mondja, esett az eső, amott é kelet felé, az erdő irányában tüzet láték. Eleintén azt gondoltam, hogy tán nem jól nézdelődöm, de aztán megest kigyult a tűz, afféle jeladó tűz lehetett, sok szalmával, s égett valami fertály óráig egyvégtiben, a mig kialudt.

- Jól láttál öcsém? - kérdezte hidegen Balassa.

- Jól én, hadnagy uram! - felelte meghökkenve a legény, a kit egy pillanatra megzavart ez az átható, hideg tekintet. (»Tyü, be veséig járó tekintete vagyon a hadnagy urnak«... gondolta nyugtalanul.)

- Hát te mit láttál, Andris?

A legény bátran szembe nézett Balassával. Karcsu, izmos gyerek volt, meglátszott minden mozdulatán, hogy nem szokott megijedni az árnyékától.

- Én is azt láttam, a mit a Ferke - felelte határozottan - de én hajnali két óra tájban láttam.

- Szintén az erdőben?

- Ott.

- Ursa! fordult Balassa a közvetlenül mellette álló és nagy figyelemmel hallgatódzó óriáshoz - ezek a legények azt állítják, hogy a *Padura Sinto* erdőn tüzet láttak az éjjel. Van ott valami tanya vagy más ilyesmi, már nem emlékszem. Ház vagy kunyhó?

- Igenis, vagyon, kettő is. Egyik a pópáé.

- Eszerint nem lehetetlen, hogy oda menekültek?

- Messzebb mentek azok, domnule - vélte az oláh - de lehet, hogy néhányan ott maradtak a pópa viskójánál, s tán felgyújtották, hogy jelt adjanak a hegyekre a többi tolvajoknak.

Balassa intett, hogy ez igaz lehet.

- Köszönöm fiuk - fordult a legényekhez - hogy gondosan őrködtetek és észrevettétek a tüzet. Máskor is ilyen éberek legyetek. Olyan időket élünk, atyámfiai, hogy egymás éberségére, gondosságára és vitézségére mindnyájan rászorulunk, különben a legnagyobb veszélybe sodródhatunk. Most pedig hallgassanak ide kendtek, beszélni fogok! Arról, hogy ebből a faluból hamarosan kimehessünk és keresztülvágjuk magunkat a havason Vásárhely vagy Deés felé, egyelőre szó sem lehet. Egy darabig tehát itt kell maradnunk és itt kell elfogadnunk az ellenséget, ha megtámadnak. Mivel pedig előbb vagy utóbb okvetlen meg fognak támadni, gondoskodnunk kell róla, hogy a harcot lehetőleg jól megerősített helyen vegyük föl, mert kevesen vagyunk.

- Bizony kevesen - bólintott helyeslőleg az öreg Kaszás.

- Ez okon tehát úgy határoztam - folytatta Balassa - hogy ezt az én fölégetett családi kastélyomat és a hozzá tartozó melléképületeket, melyek mind kőből vannak, a mennyire lehet, helyre fogjuk állítani. Azután sánczokat ásunk, a megrongált hátulsó kertfalat rendbehozzuk, szóval, olyan állapotba hozzuk az egészet, hogy szükség esetén huzamosabb ideig is tarthassuk magunkat benne. A munka nem lesz oly nehéz, mint a hogy első tekintetre látszik, mert a mi legnehezebb volna: az épületnek fedél alá való hozása, itt elmarad. Nem szabad fedelet építenünk, mert azokat föl lehet gyujtani; e helyett kemény, agyagos és meszes földdel jól leverjük az összes épületek tetejét, nem hagyva szabadon, csak a kéményeket. Így biztosítva leszünk a tűz ellen és nem kell félnünk, hogy az ellenség ránk pörköli a kastélyt. Mihelyt nincs semmi, a mi tűzveszélyt hozhatna ránk, erőnk és bátorságunk megkétszereződik. Szükségünk is lesz rá, atyafiak! Azzal mindnyájan tisztában lehetünk, hogy míg a havasok a móczok birtokában vannak, addig életünk az Isten kezében van. De tőlünk függ, hogy az isteni kegyelem segedelmét magunknak megszerezziük!

A beszéd tetszett a székelyeknek. Helyeslőleg integettek: úgy van! Mindenki végezze kötelességét becsülettel, s az isteni kegyelem bizonyára nem fog elmaradni.

- Ennélfogva tehát megértették-e kendtek, hogy mit akarok?

- Ennélfogva tehát megértettük! - válaszolta az öreg Kaszás Mózes a többiek nevében is.

- Mit gondol kegyelmed, Kaszás uram, hány nap alatt lehet elvégezni ezt a munkát, a melyre itt szükség van?

- Ha jól nekigyürkőzünk, tekintetes hadnagy uram, 8-10 napok alatt lebirjuk az egészet.

- Jó volna, ha így lenne.

- Tessen csak megnyugodni: így lesz.

- Szerszám hijján bajosan lesz...

- Akad, instálom, az is! Andris öcsém!

A megnevezett legény fűgén előre sietett.

- Tessen parancsolni!

- Hány ásót meg egyéb szerszámot találtunk az este abban a rongyos pinczében ott-e, a kis hid mellett kuporgó házban?

- Vagyon ott vagy ötven, ha nem több - válaszolá a legény - azonban egyebet is találtunk, tekintetes hadnagy uram - fordult Balassához - mert hogy egynéhányan itt a kastély pinczében is botorkálánk az este, hogy hátha berejtelmeztek oda valamit a móczok, de biz azok nem rejtjelmezének bé semmit. A leghátulsó pinczében azonban találtunk két ménkő nagy kerekes álgjut.

Ursa nagyot pattintott ujjaival.

- Az ám, urfi! - kiáltotta észbe kapva - a két ágyu! Ezekről meg is feledkeztem! Tetszik tán emlékezni, hogy boldogult öreg uram, most néhány esztendeje, levitette a pinczébe ezt a két ágyut, mert - ugymond - ugy sem lesz rájuk szükség. A hozzájuk való municzió is oda van berakva a falba, már mint egy üregbe, a ki belé vagyon vájva a falba.

- Ugy igaz, hadnagy uram, ott az üreg is! - folytatta a legény, s benyulva bekecse zsebébe, kihuzott onnan egy kis csomagot és kibontotta. A csomagban egy marék durva, szürke lópor volt becsavarva. Megtaláltuk az üregben lévő ágyugolyóbicsokat is, meg a puskaport is... ehol van e mutatóba belőle! Összesen kilencz rendes hordó rejtjelmez az üregben a puskaporból és valami egynéhány száz a golyóbicsból. Tizenöt fontos golyóbicsok. Elegendő nagyok faltörésre is.

Balassa érthető izgalommal hallgatta a legényt.

Két ágyu a védelem súlyos gondjai között! Hisz ez oly megmérhetetlen kincs, a melynek fontossága egyelőre kiszámíthatatlan!

Sajátságos, hogy erre a két ágyura egyáltalában nem emlékezett. Azt sem tudta, hogy léteznek. Sohasem látta őket; az atyja életében soha szóba nem kerültek, - fogalma sem volt tehát róla, hogy a pinczék valamelyikében ágyuk is vannak a többi házi lim-lom között.

- Látni akarom őket! mondotta izgatottan.

- Erre tekintetes hadnagy uram! sietett előre a legény, s levezette Balassát a pinczékbe.

A székelyek nyomon követték az ifjut. Mindnyájan lementek a tágas, boltives pinczékbe, melyekben egy csomó üres hordó, összezuzott házi eszköz és egyébfajta hasznavehetetlen lim-lom hevert össze-vissza a földön, hogy alig lehetett mozdulni tőle. Csunya gazdálkodást műveltek itt a móczok. Az agyagos föld sok helyütt még most is nyirkos volt a haszontalanul kifolyasztott drága boroktól, s csupa zöld eres penész a falnak széle. A hatalmas, 70-80 akós hordók jórésze összeomolva, széttörve hevert a földön. Látszott, hogy fejszékkel szakították szét őket, - aképpen viselték itt magukat a nekivadult móczok, mint egy farkascorda, mely szintén sokkal több pusztítást okoz a megrohant nyájban, mint a mennyit el képes fogyasztani.

Az ágyuk az utolsó pinczében voltak.

Megfoghatatlan, hogy ezeket is nem tették tönkre.

A karsu, öblös bronz csövek, a kerekek, az ágyutalpak sértetlenek voltak, - semmiféle kül-erőszak nyomait nem lehetett rajtuk felfedezni. Az akkori idők szokása szerint az ágyuk neve bele volt öntve a csöbe: az egyiket *Vitéz*-nek, a másikat *Erős*-nek hívták. Tizenöt fontos nehéz

tábori ágyu volt mind a kettő, keményen levasalt, rövid ágyutalppal, széles nyomu, magas kerekekkel.

- Hejnye, be szerencse, hogy bé nem szegezték őket! vélte az öreg Kaszás.

- Bizony ez nagy szerencse! intett Balassa, midőn alapos vizsgálat után meggyőződött róla, hogy az ágyuk csakugyan sértetlenek.

Ezt másképp nem lehetett megmagyarázni, mint úgy, hogy az oláhok valószínűleg hasznát akarták venni az ágyuknak, s ez okon nem tettek kárt bennük. A menekülés riadalma között pedig megfeledeztek róluk. Állt legyen azonban a dolog bármiképen - az isteni gondviselést e nagy ajándékért áldani kellett.

- No atyámfiai! fordult most Balassa a székelyekhez, - tud é valaki kendtek közül az ágyuhoz?

- Ifjabb koromban tudtam hozzá, tekintetes hadnagy uram - mondotta az öreg Kaszás Mózes - de hát annak már jó husz egynéhány esztendeje.

- Más senki sincs?

A felhívásra nem érkezett válasz. Balassa leintett a kezével.

- Nem tesz semmit! Nincs az egészben semmi boszorkányság. Ha elkészülnek az erődítéssel, kiválasztok kendtek közül husz ügyes legényt, s néhány nap alatt úgy bégyakoroljuk az egész ágyuszolgalatot, mint annak a rendje. Nem kell hozzá, csak egy kis ügyesség, nyugalom és hidegvér. A többi a szerencse dolga.

Erre a biztatásra aztán nem husz, de vagy nyolczvan legény is ajánlkozott az ágyuszolgalatra. Tessen ő velők próbálkozni, - meg fogják állni a sarat becsülettel.

- Elhiszem fiaim - csillapította Balassa a hirtelen felbuzdulást, - de - mondom - ez későbbi dolog. Először a védelmi munkák jönnek és csak azután az ágyuk. Az erődítési művekhez minden épkézláb ember szorgalmas munkájára szükség lesz, - addig nem érünk rá egyébbel foglalkozni. A buzgóság becses és dicsérendő - de mindent a maga idejében! Igaz-e, Kaszás uram?

- Nagyon igaz, hadnagy ur, - intett komolyan az öreg góbé - mindent a maga idejében.

Balassa ezzel megfordult, kiment a pinczéből a kastély udvarára, s ott röviden még egyszer összefoglalta, hogy miképen akarja a kastélyt és környékét megerősíteni és rendbehozni. A székelyek figyelmesen hallgatták, s biztosították, hogy értik. Rajta lesznek, hogy egymás kezére járjanak az elvégzendő munkában, s oly gyorsan igazítsák el, a milyen gyorsan csak lehet. Ha valaki emberfiának sietős a dolog, nekik bizonynyal az.

Aztán nem sokat teketóriáztak, hanem hirtelenében kiosztották egymásközt a munkát, s félóra mulva már minden ponton hozzá is fogtak.

Egy része sánczot ásott, a másik a kőfalat vette gondjaiba, egy harmadik csoport a kastély szobáinak kitakarításával foglalkozott, egy negyedik csapat a melléképületek és az udvar rendbehozását vette munkába. Nem álldogált senki, - szorgalmasan üstökön ragadta a dolgot minden ember, mert mindnyája át volt hatva attól a meggyőződéstől, hogy nemcsak másért fáradoz, hanem és főleg - önmagáért. A saját biztosságáért és a saját életéért. Természetes, hogy a hol ily hatalmas rugója van a cselekvő akaratsnak, ott - a mint mondani szokták - ég a munka.

Ursa is fáradhatatlanul dolgozott a többiekkel. Maga Balassa is.

Reggeltől délig, - aztán egy órai pihenővel, déltől estig folyt szakadatlanul a munka.

Senki sem akart hátramaradni.

S időközben ugy nagyjában minden került, a mire szükség volt, - csak üveg és szeg nem akadt a falu egyetlen házában sem. A székelyek azonban ezen is segítettek, még pedig aképpen, hogy a házakból mindenholnan kihuzgálták a szegeket és felhasználták a maguk munkájához - az üveget pedig léczráccsal iparkodtak pótolni az ablakokon.

Hát biz az nem volt valami diszes alkotás; a sárgára meszelt, léczráccsos kastély aképpen festett távolról, mint valami megrácsolott fegyház, de végre is nem a szépség volt itt a fődolog, hanem a használhatóság. Ennek pedig egészen jól megfelelt ez a durva munka. Finomabbra sem idő nem volt, sem alkalmas szerszám.

Ez így ment nyolcz teljes napig.

Azután még eltelt négy nap az utólagos javítás és elrendezkedés aprólékos munkájával, úgy hogy az egész munkálat 12 napig tartott. Így is rendkívül rövid idő. Igaz, hogy 252 ember szakadatlanul és a legnagyobb szorgalommal dolgozott arca verejtékével ez aránylag rövid idő alatt, hogy a vár (így kezdték nevezgetni a kastélyt) elkészüljön, de el is készült, s el lehetett mondani, hogy a körülményekhez képest jól készült el. A sánczművek gyakorlott katonaságnak is becsületére váltak volna. Pontosságban, szilárdságban és ügyes beosztásban semmi kivetni való nem volt rajtuk. Szélességük viszont nemcsak puszkagolyók, de ágyulövegek ellen is tökéletesen elegendő biztosságot nyújtott.

Balassa elégedetten tekintett körül.

Ime, a férfias akarát ereje tizenkét nap alatt megteremtette ez aránylag nagy és nehéz művet. Ime, a vár elkészült, s alkalmas rá, hogy szükség esetén mindnyájuknak oltalmat nyújtson. Semmi kétsége sem volt az iránt, hogy ez a szükség hovahamarabb be fog következni, de most már abban sem volt kétsége, hogy ezekből a sánczművekből a vezérlete alatt álló szabad székelycsapat vissza fogja tudni verni a támadást, a mennyire a hadi eshetőségek emberileg előre kiszámíthatók. Véletlen esetek, szerencsétlen alakulatok vagy más egyéb előre nem látható katasztrófák természetesen itt is kiesnek a számítás rendes keretein.

A falusi házakból való beköltözés hamar ment. Reggel nyolcz óra tájban kezdték, s délig be is volt fejezve az egész »dislocatio«. A mi élő állat akadt, az is bekerült a »vár«-ba. Bár több lett volna, de bizony csak egy néhány volt, s azokat is módfelett kimélni kellett, míg más nem akad.

Az ágyukat Balassa egy hevenyében összerótt fedélszék alá huzatta, s naponként gyakorlatokat tartott a pattantysusi rangra emelt 20 kiválasztott legénnyel, kik aránylag elég gyorsan tanultak bele a tüzermesterség sokféle fogásába. Ez a kedvező eredmény arra indította az ifjút, hogy újabb 20 legényt állítson be az ágyuk mellé, s midőn ezek is be voltak gyakorolva, megint huszat. Ekképen összesen 60 ember tanulta meg az ágyukkal való bánásmódot; meg volt tehát szükség esetére a fölhasználható tartalék is. Az elővigyázat elvégre sohasem árt. Inkább legyenek negyvennel többen, semmint csak egygyel is kevesebben.

Szeptember tizenötödikén este a kiállított őrszemek már a »vár« északi és déli pontjáról figyelték a vidéket; s Balassa első izben aludt ősei kastélyában.

Szeptember 11-dikén éjjel két órakor aztán ismét megvillant *Padura Sinto* erdőn a jeladó tűz, ezuttal sokkal hosszasabban, mint a multkor, s egy óra mulva válasz is érkezett rá a havasnak *Padura mare* nevű részéből, hol Ursa kunyhója állott. A hegyeken kóválygó móczok alighanem ezt a kunyhót gyujtották föl, hogy lángjával jelt adhassanak vezéreiknek a túlsó hegyre.

IV.

Balassának ezen az éjszakán szokatlanul nyugtalan álma volt. Minduntalan fölébredt, s csak nehezen tudott ismét elaludni. Éjfél tájban úgy tetszett neki, mintha a szomszéd teremben, melyben hű óriása Ursa aludt, zajt hallott volna. Majd ismét, mintha valaki kinyitotta volna a kastély hátulsó verandáján át a parkba vezető ajtót és kiment volna. Ilyenkor felült ágyában és figyelmesen hallgatódzott, de se zaj, sem az ajtónyílás nem ismétlődött.

Reggelre kelve szokása szerint kikiáltott az ajtón, hogy az oláh behozza neki a mosdóvizet, de Ursa ezuttal nem volt kéznél. Ágya érintetlenül állott a sarokban. Puskája, kése és rövidnyelű fejszéje azonban nem volt szokott helyén a falon. Ennélfogva bizonyos, hogy éjnek-idején elhagyta a kastélyt.

Ugyan hová ment? tünődött Balassa, miközben felöltözött.

Negyedóra mulva az őrszemek jelentkeztek kihallgatásra, hogy tapasztalataikról számot adjanak. A jeladó tüzek dolga nem lepte meg Balassát. Inkább azt találta feltűnőnek, hogy a móczok csak ily későn határozták el magukat valamely komolyabb cselekvésre. Ez egyébiránt igen nagy szerencse volt rájuk nézve; keserves zavart okozhattak volna, ha munkaközben találják megtámadni őket, s rákényszerítik a félig kész sánczok védelmére.

- Jól van fiam, ez rendben volna - fordult a legényekhez, kik jelentésük leadása után parancsra várakoztak - még csak egyet! Az én derék Ursám az éjjel kiment a »vár«-ból. Melyikőtök eresztette ki?

- Én bocsátottam ki ötet, tekintetes hadnagy uram! válaszolta az egyik őrszem.

- Mít mondott: hová megy?

- Azt mondta, hogy körülnéz egy cseppet a hegyen; lássa, hol kódorognak azok a bocskorban szégyenkező gonoszok. Miszerint az atyafiai...

- Ursa hűséges, derék ember, édes fiam - utasította rendre Balassa a legényt - méltó rá, hogy a ki megemlékezik róla, emberséggel tegye.

- Nem bántám én ötet, hadnagy uram! - mentegetődött zavart meghökkenéssel a legény.

- Ne is, fiam, mert azt nem tűröm!

- Igenis, értem...

- Most sem a maga multságára kémkedik, hanem a mi jólétünkért. S nem kell elfeledni, hogy ha ezt a derék embert atyafiai kézrekerithetik, menthetetlenül felkötik a legelső fára. Ennélfogva nem szabad vele gunyolódni. Ismétlem - nem is tűröm! Elmehettek!

A legények kisompolyogtak az ajtón, s titokban restelték a dolgot. Igaza van a vezérnek, mennydörgettét... kár volt ezt a becsületes oláhot egy kalap alá fogni a többiekkel. No, hanem majd jóvátesszük valahogy, ha lehet emberséggel.

Ursa csak késő délután vetődött haza. Fölöttébb siralmas állapotban, kiéhezve, tüskétől megtépett ruházatban állított be a kastélyba; mogorva arczáról semmi jót sem lehetett leolvasni. Utközben többen is megkérdezték, hogy miért csinál olyan elkényszeredett ábrázatot, mintha erősen paprikás szalonnát evett volna, aztán egy korty bor helyett öt korty vizet kényszerül vala rá inni, »mint az komondor nyáron«, - az oláh ember csak valami affélét dunnyogott nekik, hogy nem tréfára való ez a mostani állapot, hanem arra, hogy kiki marokra fogja a kapanyelet és biztassa: hátha elsül... Ezt a czikornyás választ persze hogy nem értették az

atyafiak, holott pedig csak azt jelentette, hogy rövidesen még a kapanyelekre is sor kerülhet a mindenfelől összegyülekező móczok ellen.

Azzal bement a szobájába, ott felhőrpintett egy fazék tejet, megevett egy nagy karéj kenyeret, azután neki állt mosdani, tiszta ruhát váltott, s vagy két óra hosszat aludt. Csak azután szedelőzködött össze, hogy ura elé lépve, megtegye neki tapasztalatairól a jelentést.

Balassa türelmesen várt, míg magától járul eléje, - nem sürgette.

Ugy nagyjában különben is kitalálta már, hogy jót nem fog jelenteni, csak rosszat. Helyesebben: nem is rosszat, hanem csak azt, a mire amugy is elkészült és a mit kikerülhetetlennek tartott. Egy perczig sem remélte, hogy az összeesküvést kikerülheti. Most, hogy a védelmi munkák elkészültek, szinte türelmetlenséget érzett, hogy a bizonytalan helyzetet jobbra vagy balra eldönthesse, mert e nélkül nem volt rá kilátás, hogy a »vár«-ból kimozdulhasson. Ez főleg az élelmiszerek beszerzése szempontjából volt rendkívül komoly dolog. Volt ugyan élelem egy darab időre, sokáig azonban is a készlet nem tarthatott; könnyű volt kiszámítani, hogy tizennégy-tizenöt nap alatt fölélük a rendelkezésre álló ennivalót, s akkor okvetlen el kell hagyniok a fáradságosan emelt erődítményeket, hogy életüket valamely uton-módon föntart-hassák.

Ursa előbb tisztességtudón megkopogtatta az ajtót, azután belépett a szobába, s minden hosszadalmas bevezetés nélkül egyenesen a dolog velejére tért.

- Fenn jártam, urfi, a *Padurán*, mert hogy tudni akartam, ott vannak-e csakugyan Opre Simonék és hányan lehetnek, meg mit akarnak? Megtudtam, hogy igenis ottan vannak, - s számuk fölmegeyen ötszázra, s alighanem ma este, vagy holnap reggel már lejönnek a »Padurá«-ról, hogy visszavegyék tőlünk a falut.

- Opre vezeti őket?

Ursa bólintott, hogy igen.

- Ő jár-kei a falka élén - mondta haraggal, s meglódult vastag ökle, mintha le akarta volna ütni a gyűlölt név gazdáját - ő tesz mindeneke, ő biztatja, ő uszítja, ő paprikázza őket. Hej, csak közelebb tudtam volna férközni ehhez a maszlagos nadragulya természetü zsványhoz - be ránehezdedtem volna! Csakhogy nem tudtam. Észrevettek volna. Be kellett érnem annyival, hogy lenézegesek hozzájuk egy szikla tetejéről, mely mögé, ugy a hogy megbujhattam, hogy ki tudja, főleg - hányan vannak? Mert ez a fő. Most aztán gondolom, még örülni is kell, hogy nincsenek többen ötszáznál, bár ez is elég. Azonban hiszen majd lesz még több is.

- Valószínű, hogy lesz - felelte Balassa, - ezek itt el vannak látva lőfegyverrel?

- Bár ne volnának!

- Valamennyien?

- Nem épen valamennyien, de a legtöbbje, ugy láttam, el van látva.

- Bánni is tudnak vele?

- No!

- Ez tán még sem annyira bizonyos?

- Lehet, hogy nem, de a hogy én esmérem ezt a lóköti Opre Simont, az volt bizonyosan első dolga, hogy betanítsa őket. Ő maga jól érti a dolgot - vetné föl a ragya, bár ne értené! Ideje is elég volt hozzá, majdnem tizenöt nap. Ennyi idő alatt a legfülesebb számár is beletanulhatott. Meg aztán a pópa is ösztökéli őket. Velük csatangol a szent ember, s miképen a kovász a

kenyeret - aképen dagasztja bennük a virtust. Egyébképen pedig fölégették az istentelenek a házat, kibén két hónapig laktunk. Jelt adtak lángjával a tulsó hegyre.

- Ez az, a mi aggaszt, Ursa - válaszolta elgondolkozva az ifju - ha ott is összegyülekeztek annyian, mint a *Padurán*, ez már ezer ember, ha nem több...

- Annyi az urfi, ha nem több, - bólintott fejével az oláh.

- Nehéz munkánk lesz.

- Nehezebbet is lebirtak már a világon - felelte Ursa, s széles kört legyintett maga körül a kezével - annyit, a mennyi körülbém fér, egymagam lekaszálok. Meg aztán a székelyek is virtuskodjanak; ha mindenki megteszi a magáét, nem gondolnám, hogy tulontúl nehéz legyen a munka. Mindent egybevetve, hiszen főleg arról van szó, hogy azon gonoszok minél közelebb vetemedjenek a puskáinkhoz, meg az két álgynkhoz, kiket beléjük igazítandunk.

Balassa megveregette az oláh vállát.

- Derék ember vagy, Ursa, igazad van! Nem félünk senkitől, csak az Istentől, a ki velünk lesz.

- Nem is azokkal a gyilkosokkal, hiszem! válaszolta az oláh.

Balassa ezzel elhagyta a kastélyt, s az udvarra lépve, parancsot adott, hogy az emberek gyülekezzenek össze és hallgassák meg, a mit mondani fog. Midőn aztán mindnyájan együtt voltak, a következő rövid beszédet intézte hozzájuk:

- Hú emberem, Ursa segedelmével tudomást szereztem róla, hogy az ellenség, mely ez idő szerint körülbelül 500 főre tehető, talán már ma este meg fogja támadni a falut. Ennek folytán akképen igazítsák kendtek a dolgaikat, hogy a mint beesteledik, azonnal fegyver alá vonulnak és megszállják a védműveket. Este hét órakor az összes őrszemek elfoglalják helyeiket és úgy vigyáznak, hogy engedelem nélkül még egy denevér se szállhasson el a fejünk fölött. Az ágyukat az északi sánczokra kell vontatni, mindenik mellé odaáll tizenöt pattantyus, nyugodtan, okosan, elhamarkodás nélkül bevárja, míg a tüzelést elrendelem, de ha úgy fordul a sor, hogy mindenki a saját becsületes eszének javallatára kell, hogy helyt álljon: akkor az ágyuk is parancs nélkül állanak munkába és azon iparkodnak, hogy a székely virtusnak tisztességet és becsületet szerezzenek. Értik kendtek?

- Igenis, értjük, - bólintottak az atyafiak.

- Ha kinek mi mondani valója lenne, most lépjen elő és most mondja elé, a mit a többiek javára jónak gondol, mert később nem lesz rá idő. Tehát van-e valakinek valami mondani valója, vagy nincs?

Egy fiatal legény kilépett a sorból, s kucsmáját tisztességtudón megemelve, így szólt:

- Megkövetem a tekintetes hadnagy urat, tesszen minékünk tizünknek megengedni, hogy alkalmasan béesteledvén, kimehessünk a sánczokon túlra és föllopakodjunk amott a külféli kis erdőn keresztül a *Padurá*-ra.

- Minek az, öcsém?

- Így gondoltuk ezt ki a Varga Estókkal, meg a Kovács Ferenczczel, meg a többiekkel, kiknek neviben ihol, én beszélek.

- Mit gondoltatok ki, halljam?

- Jót gondolánk ki, instálom.

- Jót, jót... de mi az a jó?

- Muszáj vagyok elmondani? Mert hogy titoknak gondoltuk ki a dolgot a fiukkal...

Balassa látta, hogy a legény nem szívesen rukkol ki a titokkal; meg volt róla győződve, hogy valami góbé-furfangon jár az eszük, mely esetleg az egész »vár«-nak hasznára válik, megfontolandónak találta azonban, hogy lemondjon-e a védelem tiz erős, izmos fiatal emberről, vagy ne mondjon le? És hátha csak merész a terv, a mit kifőztek, de csak nehezen, életveszélylyel vagy éppen sehogy sem hajtható végre? Ki szabad tenni tiz derék fiatal embert a biztos pusztulásnak?

- Hogy hívják öcsém? intette magához a legényt.

- Györgypál Domokos az én nevem, tekintetes Balassa uram! válaszolta a legény.

- Jőjj közelebb... így... egészen közel. És most nem hallja rajtam kívül senki, hogy mit fogsz mondani; nekem azonban tudnom *kell*, hogy mit akartok, mert igaz-e öcsém, Györgypál Domokos, hogy a mit a lábak vagy kezek végezni akarnak, erről a fejnek is tudnia kell?

- E mán igaz - bólíntott fejével a legény.

- Hát látod-e, hogy igaz! Mondd elé tehát röviden, hogy mit akartok és én ígérem, hogy ha arravaló a dolog: elengedlek és minden köztünk marad.

- Igenis értem! Tehát elé is mondom - folytatta készségesen a legény, midőn észrevette, hogy Balassán kívül senki sem hallja - mert hogy igaz a, hogy vitézlő hadnagy uramnak tudnia kell, miben sántikálunk. Tehát, követem alásson, abban sántikálunk Varga Estókkal, meg Kovács Ferenczcel, meg a többiekkel - mondom, összesen tizen volnánk - hogy föllopakodunk ügyesen a *Padurára* azon bocskoros gonoszokhoz, kik ottan a pópával, meg azon Istentől elrugaszkodott Opre Simon-nal mi ellenünk kotyvasztják ártó plánumaikat és éjfélnék idején kivágjuk ezt a két kolompost a csordából... élve vagy halva...

- Komolyan szólasz, öcsém?

- Ugy én, tekintetes hadnagy uram.

- Föl akartok lopódniz az ellenséghez?

- Oda mi!

- Tizen?

- Igenis tizen.

- Ejnye, ejnye öcsém Györgypál Domokos, hát azt hiszitek ti jámbor emberek, hogy az a két főkolompos nem ügyel magára jobban, mint ti a tulajdon szemetek világára? Meg az oláhok - néhány száz - alusznak tán, hogy ne lássák jövésztetek?

- Mind igaz, hadnagy uram! De már csak megpróbálnók.

- Derék, hogy ilyen bátrak vagytok... de ha csakugyan ilyen derekasan bátrak vagytok, hát menjen tiz helyett három. Menjen a legbátrabbja és tegyen próbát. Mert ugy-e bizony, ha veszíteni kell, három kevesebb, mint tiz? Három elvész - hét megmarad a »vár«-nak és segít a védelemben a többinek. Ha pedig nem vész el és sikerül a plánom - két oláhnak három bátor fiatal székeley ember - úgy hiszem - sok is.

A legény ismét bólíntott a fejével.

- Sok - mondotta komolyan.

- Tehát miképen lészen a dolog?

- Tehát instálom, aképen lészen, hogy ennekutána nem is hárman megyünk dologra, hanem csak ketten; én, meg a kenyerespajtásom: Varga Estók. Ketten is lebirjuk... azt gondolom, ha a jó Isten megsegít és az oláh táborba lopakodhatunk észrevétlen. Ha pedig minden ügye-

lésünk mellett is aképen talál fordulni ellenünk a rossz fátum, hogy észrevesznek és elnyomnak - tessék fizetni ő nekik mi helyettünk is, Balassa uram!

- Meglesz, öcsém.

- Köszönjük alássan a szivességét. Ennek folytán ugy kilenczedfél óra tájban kimehetünk, ugy-e bizony, az erősségbül?

- Kimehettek.

- Istennek ajánlom vitézlő hadnagy uramat, ez el vagyon igazitva.

- El. Az Uristen kegyelme legyen véletek és tartson meg egészségben!

Balassa kezét fogott a bátor legénnyel és utnak bocsátotta. Lehet, hogy sikerül a vakmerő terv, lehet, hogy nem sikerül... minden a jó szerencse és a véletlen kezében van. Ha sikerül, a várható összeütközés sorsa félig-meddig körülbelől már el is lenne döntve. Az egész oláh tábor feje kétségkívül Opre. Mellette a pápa csak másodrangu személy, de mert ő a gyülekezet papja, a kinek lelki hatalma igen nagy a vallásos és babonás mőczok fölött: vele is komolyan számolni kell. Ha ezek ketten kézrekerülnek, vagy ártalmatlanná lehet őket tenni, fegyverrel, mindörökre - a vezetők nélkül maradt táborral sokkal könnyebben el lehetne banni.

Ebéd után, mely a közeli veszedelem daczára szokatlanul vidám hangulatban fogyasztódott el, Balassa még egyszer pontosan sorba járta a »vár« összes védelmi pontjait, hogy az ott uralkodó állapotokról személyesen győződjék meg.

Nagyon inyére volt, hogy az atyafiak vigan vannak.

Vidám embernek még a bátorsága is nagyobb.

Sehol sem lehetett komorabb hangulatot észrevenni.

Az öregebbek kedélyesen évődtek a fiatalokkal, ezek meg egész rakás mindenféle új, meg új tervet főztek ki, hogy miképen lehetne a fenyegető veszedelmet legügyesebben lebirni, hogy szétvervén valamely uton-módon az oláh tábor, megnyissák maguknak a *Padura Sinto* fenyes rengetegein keresztül az utat Besztercze vagy Deés felé, ha már egyelőre nem lehet rá számítani, hogy az ez idők szerint *Giwla-Fejerwar* (Gyulafehérvár) falai között tartózkodó Rákóczi fejedelem által kiküldött Gyárfás Kelemen huszár őbester idejében megérkezik. Erre különben nem is igen számítottak a székelyek. Ha közelget is valahol Gyárfás őbester a huszáraival, nyilván sokkal több dolga akadt az útjába kerülő apróbb, de számos, oláh portyázó *guerilla*-csapatokkal, semhogy harag iránt vágthatna neki az északi havas alj-vidék magyar falvainak és kastélyainak, melyeknek fölmentésére és megboszulására a fejedelem kiküldötte.

Az eszes »lőfők« ezt be tudták látni, s ez okon épen nem zugolódtak, hogy a segítség késik. Sőt az sem ejti vala őket kétségbe, ha végkép el is marad.

Senki sem lógatta busulásra a fejét, - vigan voltak az egész »vár«-ban.

Az öreg Kaszás Mózes körül, ki az ágyuk strázsamesterének rangját töltötte be és erre a fontos méltóságára nagyon sokat tartott - egész udvar képződött ifjabb legényekből, kiket az öreg góbé bőven ellátott szóval, hogy amugy istenigazában föl paprikázza őket az ellenség ellen.

- Nem kell azoktól félni, komék - mondotta oly széles gesztussal és olyan kicsinylő arczczal, mintha nem is fegyveres ellenségről, hanem valami szedett-vetett libatolvajokról, vagy vásári lőkötőkről lett volna szó, mert hogy módfelett kicsi ész szorult azoknak a cinkefogójába... én mondom, elhigyjétek! Minthogy láttam én már ezekkel a tulajdon látó szememmel, miképen

nyomkodának vala bé jó sok puskaport egy gorombán levasalt fa-álgyuba... abba, teremtcse, fábul volt az istenadta szerelékje, s ahajt bizony még a gyújtó likja is fábul tétetődött bele, vetné fel őket a gécsi csuda, ha rájuk is csudálkoztam, mikor észrevettem, hogy micsoda bolondériát tesznek!... és mikorra aztán elsüték az álgyut, akkorát szóllott, mint a haragos mennydörgés, de szét is pukkada és agyon is üte mindenkit, a ki ott körülbé állingált, szám szerint valami kilencz frátyilét. Egyben a paradicsomba repültek! Persze nem egészben, hanem ki fej nélkül, ki láb nélkül... már a hogy. Nohát, atyámfiái, így tudnak ezek az álgyuhoz és hiszem, hogy így tudnak a többi lövészerszámhoz is. Ennek folytán oda se hederitsenek kendtek, hanem egy kettő... teremtsék közibéjük a pusák magját, hadd rogyadozzanak le tőlük féluton. A ki lábon marad, azzal majd elbánunk mink a *Vitéz-zel*, meg az *Erős-sel* hamar. Mertha ezek a mi rangos hosszú álgyuink egyszer elkezdenek bőgni, nincs az a mokány ivadék ezen a fránya világon, a ki ordításukat kiállja kaczagás nélkül.

Az egyik fiatal pattantus hangosan elnevette magát.

- Tudi-é, Mózsi bácsi, hogy mivel kéne beléjük löni?

- Mivel?

- Máléval.

A fiatalság jókedvü nevetéssel fogadta a tréfás indítványt, az öreg Kaszás azonban leintette őket.

- A *málét* mink eszszük meg, fiaim, mert kevés az étel... spórolni kell vele, hogy jusson is, maradjon is. De ha a *bátorságotokkal* akartok beléjük löni, azt nem bánom. Van-é elég ebből a municzióbul?

- De van ám! - harsogták a legények.

- No, akkor jól van, - bólintott elégedetten az öreg, s fölszedelőzkdöve az ágyutalpról, a melyen ült, a közeledő Balassa elé lépett, hogy ő is megtegye jelentését.

V.

A délutáni órák folytonos, szorgos készülődés között teltek el és igen lassan fogytak egymásután.

Mindenki érezte, hogy »lesz valami«.

Miképen, hogyan lesz, arról természetesen senkinek sem lehetett még csak megközelítőleg biztos fogalma sem, az elkövetkező nehéz idő sejtelve azonban benne volt a levegőben is, a szivekben is. Vihar előtt a villamos feszültség érzése ilyen. Hatása emberre, állatra egyaránt rendkívüli; Balassa azonban mindenütt jelen volt, mindenütt jó példával járt elől, s füttyö-részve osztogatta utasításait, mintegy ezzel is kimutatva, hogy nem tart a veszélytől, mert bizik a »Szabad székely csapat« erejében, hadi virtusában és bizakodik magában a »vár«-ban is, melylyel állani, vagy bukni fognak.

Esti fél nyolcz óra tájban az a két legény, kik Opre Simon kézrekerítését tüzték ki maguknak czélul, jelentkezett Balassánál, hogy immár elindulnak. Egy órával hamarabb kelnek utra, mert időközben kifundálták, hogy kerülőt tesznek a hegyre a sziklák mentén; ott bizonyosan nem fogja utjokat állani senki, mert a móczok föl sem teszük anyaszülte emberről, hogy a sziklák között kapaszkodják föl a hegyre, oly uton, mely legfőlebb a zergének bátorságos, de annak is csak száraz időben, ha könnyü lábait meg tudja vetni az egymásra nehezedő sziklakövek nyaktörő hajlásain.

- Tehát megyünk, vitézlő hadnagy uram, - jelentette Balassának az idősebbik, ugyanaz, a ki délelőtt a koczkázatos tervet fölvetette.

- Isten veletek, fiaim - válaszolt jóindulattal a fiatal vezér, s a másik legényhez fordulva, megkérdezte: Kend Varga Estók?

- Igenis, az volnék!

- Járjatok szerencsével és ügyeljete magatokra.

- Meglesz, Balassa uram! vette át a szót az idősebbik, - s hiszem, hogy ha csak egy kicsi szerencsénk leszen is ebben a dologban: lehuzzuk onnét a hegyről azt a gonoszt.

- Helyes, de - mondom - ügyeljete!

- Nem lódulunk fejjel a falnak... Estók testvérrel akkép ókumláljuk, hogy mivel azért a gonoszért nem kár... és mivel a harapós hörcsögöt akármiképpen meg szabad fogni, ha se kifüstölni, sem kiölni nem lehet az ő lyukából, a kibe belevette magát... tehát úgy fogjuk lebírni, a hogy lehet.

- Mit értsek ez alatt, hogy a hogy lehet?

- Azt tesszen érteni Balassa uram, hogy az Estók testvérrel késsel is dolgozni fogunk.

- Késsel!

- Igenis, azzal.

- Miképen?

- Már úgy, a hogy lehet...

- Világosabban, fiam!

- Azt mondom, instálom, hogy nem fogjuk nézni az Estókkal, hogy képpel fordul-é felénk a gonosz, vagy a hátával...

- Hátulról akarjátok megtámadni?

- Hátulról is.

- Ejnye, fiam - csóválta a fejét Balassa, s tekintete rosszálló szigorral nyugodott a legény elszánt vonásaira - ez nem magyar becsület. Orozva támadni - nem magyar virtus. Tudod-e, hogy ez szégyen!

- Tudom én - bólintott készségesen a legény - nem is tennők mink ezt az Estókkal senki jóra való ellenséggel ezen a világon - de ezért a lóháton bujkáló himpelléért, a ki is olyan czudar volt, hogy még Balassa uram öreg édes szülését sem kimélte... bizony nem kár. Mert a ki kutya meg vagyon veszve, azt előlről-hátulról ugyan szabad verni, különben az bánja, a ki nem cselekszi.

- Nekem fiaim, különb okom van, hogy halálát kívánjam annak a gazembernek, mint nektek, de bizonyomra mondom, hogy rákiáltanék, ha háttal állana felém, hogy forduljon meg és védje nyomorult életét, ha tudja. Ti is eképen cselekedjete!

- Jó lesz, hadnagy uram! intett fejével a legény s titokban összesandított pajtásával, ki vállait vonogatta, s éppen nem látszott nagybecsülni ebben az esetben a magyar virtust. - Majdan tehát aképen cselekszünk... ha lehet.

- Ugy is legyen, fiaim, ugy is legyen!

- Istennek ajánljuk, Balassa uramat!

- Az isten vezéreljen!

A legények megemelték fővegeiket, s az északi sánczok irányában eltávoztak. Midőn a kapu-őrség kibocsátotta őket a szabadba, az idősebbik odafordult pajtásához, s csendes, de határozott hangon így szólt:

- Ugy keritjük kézre a czégérest, a hogy lehet. Ugy-é, komé?

- De ugy ám! hagyta rá a »komé«, s vastag, barna ökle hevesen összeszorult. - Se pardon annak, se grácia... Megragadom, ha lehet, pusztá kézzel is ott, a hol kapom, de bizony nem nézem én - hogy háttal vagyon-é felém, vagy a képivel... Balassa uram vitéz egy urfi, az bizonyos, de nem tudja, hogy az ilyen istentől elrugaszkodott mócz még a hörcsögnél is jobban harap, ha ideje vagyon rá és nem kap egyet a fejire rögvest, a mint csak lehet.

A két legény néhány percz mulva eltűnt a közeli erdő sűrűségében. Nem fogott rajtuk a fiatal Balassa nemes nagylelkűsége és bizony nem is igen lehetett hirtelenében eldönteni, hogy a legények felfogása volt-e helyes az adott esetben, vagy az övé. A leggyönyörűbb emberi erény sincs mindig a maga helyén, ha szerencsétlenség származhatik belőle arra, a ki gyakorolja.

Esti nyolcz óra után sötétedni kezdett.

A nyugati égen lebukott a nap, a homály mindinkább terjedőben volt a völgyek mélységében, - röviddel később azonban feltűnt a keleti égen a hold, s halavány ezüstös fénye annyira-mennyire eloszlatta a sötétséget. A »vár« védői ekkor már minden ponton rég a maguk helyén voltak. A kiállított őrszemek kettőzött éberséggel tartották szemmel az erdőségből kivezető valamennyi ösvényt és vizárkot, nehogy valami kellemetlen meglepetés érhesse őket.

Főleg a helyenként igen mély vizárkokat és vizmosásokat (vagy a mint népiesen hívják: »sárkánytorkokat«) figyelték erősen a földsánczok tetejéről, s ez a nagy vigyázat föltétlenül helyén is volt. A vizárkok egy része elég mély volt arra, hogy a bennök előrelopódzó ellenséget ne lehessen egykönnyen észrevenni. A móczokról pedig föl lehetett tenni annyi haditaktikát, hogy ki fogják használni az árkok természetes védelmét és nem riadoznak fedezet

nélkül, bolondjába a sánczok ellen. Az oláh különben is szereti a meglepetéseket. Faji sajátsága, hogy nyílt ütközetbe csak végső kényszer esetén menjen bele - a titokban való támadásnak azonban annál nagyobb és ügyesebb mestere. Róka-virtusnak hívják az ilyent. Hadjáratokban nem szégyen az ilyesmi. Ha jó - jó minden eszköz, mely sikert biztosít és rossz mindaz, a mi kudarczczal jár, s ha még oly nemes hadi erényből fakadt légyen is: nem ér semmit, sőt határozottan hiba. Elég szomorú, hogy az emberiség önmaga állítja feje tetejére mindazt, a mit békében helyesnek, jónak és követendő példának hirdet, ezen azonban mindaddig, míg a felvilágosodott századok örökre meg nem semmisítik a háboru rémeit, nem lehet változtatni. Alkalmazkodni kell a viszonyokhoz, különben elpusztul maga a legnemesebb »Pax«-ot hirdető próféta is a szenvedélyeiben fölhevített emberiség fegyveres haragja által.

Háromnegyed kilencz órakor Balassa éppen az északi sánczok erődítvényeire lépett föl, hogy a székelyek elhelyezkedését - ezen a leginkább veszélyeztetett ponton - még egyszer szemügyre vegye, midőn az erdőség felől lehuzódó vizárkok valamelyikéből magányos puskalövés dörgött bele az estéli nyugalmas csendességbe.

A golyó éles fütytyel csapott át a fiatal vezér válla fölött.

Az öreg Kaszás, ki ágyui közelében ült egy löporos hordón, elszörnyedve kiáltott fel:

- Csepp hijján ellövi vala kegyelmedet az a pernahájder, ha jobban czéloz! Tessen lejönni onnét, hadnagy uram!

Balassa mosolyogva intett.

- Ne bánja, Kaszás uram! Az a golyó, mely csak egy hajszállal is eltéveszti a célját, épen annyit ér, mint az, a mely a fegyver csövében maradt.

Azután odafordult a legényekhez.

- Ugy czélozzanak kendtek, atyámfiai, hogy fél hajszál hijja se legyen a céltnak. Az ellenség úgy látszik, végre rászánta magát a támadásra - vigyázat! Nyugalom és bátorság! Aképen fogadjuk, a mint megérdemli. Jó lesz azonban nem elfelejteni, hogy odatúl kétszer annyian vannak, mint mi és időközben még meg is szaporodhatnak.

- Igaz a! helyeselte az öreg Kaszás, - a hol egy csikasz elvonítja magát, oda vetemednek mindenünnen a többi csikaszok is.

- Hányan vannak itt kendtek, Kaszás?

- Puskások hetvennyolczan, meg a két álgyu, kiket én komendérozok.

- Kevés.

- A déli sánczokon többen vannak.

- Azokat ide küldöm.

- Jó lesz, hadnagy uram!

Balassa nyomban magához rendelt egy fürgelábu legényt és megparancsolta neki, hogy szaladjon le a déli várművekhez, s az oda beosztott száztíz emberből százat azonnal szólítson ide az északi sánczokra. A táncz - ha a jelek nem csalnak - itt indul meg.

A legény elsietett, hogy a kapott parancsot rendeltetési helyére juttassa.

Néhány percz mulva futva érkeztek meg a székelyek a déli várművekről az északi sánczokra, a hol eképen - az ágyukhoz beosztott tüzérekén kívül - mintegy száznyolczvan ember helyezkedett el, hogy a kilátásban levő ellenséges támadást visszaverje.

Ez nem is késett sokáig.

A mintegy háromszáz lépésnyi távolságban levő vizárkokból hol itt, hol ott villant meg a lőpor sárga fénye, s dördültek el a lövések eleinte hosszabb időközökben, később azonban már sűrűbben - de még mindig csak próbaképen. A mőczok nyilván a hatást akarták kipróbálni, melyet puskáik elérhetnek, mert még azzal sem látszottak tisztában lenni, hogy megjárják-e golyóik a sánczokig levő távolságot vagy nem. Félórai szakadozott tempóju tüzelés után belátták, hogy a távolság fegyvereiknek túlságosan nagy.

Fegyvereik egyszerre elhallgattak.

Balassa erre az időpontra várakozott.

Midőn észrevette, hogy a tüzelés a vizárkok mentén hirtelen - mintegy adott jelre - megszűnt, ajkaihoz emelte jelző sipját, s gyors egymásutánban két rövid füttyöt hallatva, így szólt a rátekintő székeltyekhez:

- Most ügyeljenek kendtek! Az ellenség belátta, hogy közelebb kell jönnie, ha azt akarja, hogy golyói sánczainkat elérjék. Mindenki ügyelje az árkokat, s ha az ellenség kibujik, hogy közelebb nyomuljon - tüzeljenek kendtek félhajszaál hijján, pontosan, nyugodtan, hidegvérrel!

- Ugy leszen, - bólíntottak az atyafiak.

Az előrenyomulás sokáig váratott magára. Miért késtek vele az oláhok, miért nem, azt lehetetlenség volt kitalálni, - bizonyos csak annyi volt, hogy már elmúlt tíz óra, midőn a legszélről álló vizárkok táján egy csapat kibukkant és futólépésben igyekezett a kastélyt övező park törpe kőfala felé. Balassa éles sipjelet adott.

- Tüzelj! kiáltotta messze csengő hangon.

Abban a pillanatban száznyolczvan fegyver dörgése rázta meg a levegőt, s az esti homály megtelt jajgatással és átkozódással. A sánczokról látni lehetett, mint rognak össze egymásután az előre szaladó báránybőr-kucsmás alakok, s mint bomlik fel az imént még egységes csapat, hogy a bokrok és kövek mögött védelmet találjon a székeltyek fegyvere ellen. Mennyi esett el belőlük, pontosan látni nem lehetett, a szerterebbenő emberek száma azonban harmincznál nem volt nagyobb.

Balassa sipja most megint végighasította a levegőt.

- Vigyázz!

A fölszálló sűrű lőporfüst, melynek sajátságosan izgató hatása minden katonaviselt ember előtt régóta ismeretes, mód felett fölízgatta a székeltyeket is. Főleg az ifjabbakat. Az öreg Kaszás alig győzte őket csittítani. Hol ide sietett az öreg, hol oda és mindenütt csillapítgatta a fölízgatott székeltyeket szép szóval is, gorombasággal is, a hol mi hirtelenében eszébe jutott. Midőn látta, hogy a leginkább nekitüzesedett ifjakkal élőszóval nem boldogul, fölmarkolt egy puskavesszőt és bizony odasózott vele a tüzeskedő fiatalság fordított felire, hogy csak úgy csattant.

- Hogy az ördög vigyen el, öcsém az Urban... előveszed a jobbik eszedet, vagy nem veszed elé? Miféle ugri-bugri rongy munka légyen ez azzal a puskával... hé! Lelohadj, azt mondom, különben úgy végig dirigálok még rajtad ezzel a puskavesszővel, hogy csupa fájn debreczeni kóbász leszen tőle az böcstelen feled... ebugatta az ilyen rongy munkába, - ezt fogadtátok?

S haragudott, perelt, korholt és ütött is az öreg, míg valamelyes nyugalmat tudott a nekihevült fiatal emberek között teremteni.

Balassa nem vette észre ezt a lohasztási műveletet a puskavesszővel. Minden figyelme a vizárkokra összpontosult. A »Vigyázz!« sipjel abban a pillanatban hangzott el, midőn a vizárkok egész vonala megelevenedett, s a támadásra készülő mőczok messzehangzó, viharos

hurrá! ordítása egyszerre harsant föl valami négyszáz torokból oly erővel, hogy a közeli erdő kétszeres visszhanggal verte vissza.

Az öreg Kaszás hirtelen abbahagyta a regulázást és visszarohtant ágyuihoz.

- Ide mellém komék, a ki lelke van! kiáltotta kissé elhalványodva a benső izgalomtól, - ma kell kivágni az emberséget, nem holnap!

A pattantyusok odaugrottak az ágyuk mellé.

VI.

Midőn a puskatűz mindkét részen elkezdődött, Balassa magához szólította hú emberét.

- Ursa!

- Itt vagyok, urfi!

- Maradj a közelemben és ne igen mutasd magad a sánczokon; az ilyen nagy darab embert, mint a milyen te vagy, könnyen eltalálják a golyók. Hallgass ide! Mindnyájan isten kezében vagyunk... ha az ütközet folyamán el találnék esni, gyujtsd föl amott lenn a marhaistállót és testemet dobd a tűzbe. Nem akarom, hogy azok a nekivadult emberek megcsonkítsanak és csúfot üzzenek belőlem holtom után.

Ursa előbb fejét rázogatta, de azután komolyan bólintott.

- Értem.

- Számíthatok rád?

- Mint mindenben a világon - válaszolt elbusult hangon a Herkules - ugy ebben is kívánságod szerint cselekszem, urfi... Csakhogy ebből persze nem lesz semmi.

- Lehet, hogy nem lesz...

- Bizonyosan tudom, hogy nem lesz, - ismételte meggyőződéssel az oláh, s lehasalva a sáncz főlhányása mögé, biztos, gyors kézzel ő is megkezdte a tüzelést.

Fél tizenegy óra tájban az ütközet mindegyre hevesebb lett. Összevissza körülbelül ötszáz-ötven fegyver ropogása rázta meg a levegőt, mely megtelt savanyu löporfüsttel, s a sebesültek kétségbeesett jajgatásával. A heves puskatűz mindazonáltal nem sok eredménnyel járt. A hold gyakorta eltűnt az égen tovauszó fellegek mögött, s lehetetlenné tette, hogy a harcban álló felek egymást megláthassák. A tüzelés ennél fogva jórészt találmra folyt egészen éjjeli fél tizenkettőig, a nélkül, hogy a sánczokat védő székelyekben bármi kárt okozott volna. Néhány jelentéktelen sebesülést leszámítva, a másfél órája folyó ütközet - mondhatni - teljesen eredménytelennek bizonyult. A móczok részén sem lehetett több halott 7-8-nál és a sebesültek száma sem haladhatta meg a harminczat. Ennek a harmincz embernek az ordítása azonban fölért százzal. Megtelt vele az egész vidék, s több ponton zavarba hozta a máskülönben ritka makacssággal helyt álló oláhokat.

Ursa egész hosszában kinyújtózkodva feküdt a földsáncz mögött, s míg szomszédjai a hold minden kibukkanása alkalmával rálöttek a szemhatáron mutatkozó ellenségre, ő a maga részéről hamar beszüntette a tüzelést. Egyéb járt vastag, becsületes fejében: a móczok vezérét szerette volna valahol megpillantani, hogy bár egyetlenegyszer célba vegye... Tudta, hogy a székelyek nem ismerik Opre Simont - sohasem látták - ennél fogva nem is vadászhatnak rá - ugy érezte tehát, hogy ez az ő külön feladata, a melynek sikeres megoldása fölérne legalább kétszáz bocskoros móczczal.

- Csak látnám a nyomorultat... mormogta békétlenül.

Bármint erőltette is azonban szemeit, melyeknek élessége bármely hiuzzal fölvehette volna a versenyt, a martalóczvezér nyulánk, fiatal alakját, fekete kucsmáját, rézcstillagokkal kivert derék-övét és halavány, hideg, kegyetlen arcját sehol sem tudta megpillantani.

- Jól ügyel magára... dörmögte boszankodva, midőn látta, hogy erőlködése hiábavaló.

Balassa ezalatt végigjárta az egész földsánczot és mindenütt nyugalomra intette az embereket. Ebben egyébiránt ekkor már nem igen volt hiány, - a több mint félórája tartó tüzelés lecsendesítette az előbbi nagy izgalmat. Itt-ott már csak a legfiatalabbak voltak lázban, s jócskán békétlenek is: sokalták a huzavonát, s egyik-másik hangosan is kifejezést adott abbeli kívánságának, hogy vigye őket a rohamra a vezér - odalenn is nyílt terepen majd elbánnak a mőczokkal a puskaagygyal. Nincs az az oláh a világon, a ki kézi tusában, szemtől-szembe, kar kar ellen: meg tudna állani a székelők előtt, ha kilobban szivükben őseik harczias vére.

Balassa csendesítette őket.

- Nyugalom fiaim, mindent a maga idejében! Meglesz esetleg az is, a mit ti akartok, de csak akkor, ha én akarom.

Ez világos beszéd volt, az egyik türelmetlen fiatal »lófő« (nem lehetett idősebb tizenhét évesztendősnél a gyerek) azonban még sem akarta elérteni.

- Azt gondolom, vitézlő hadnagy uram - mondotta daczosan, hogy immár nagyon is itt ugyan az ideje, mert hogy így csak prédáljuk az drága municziót, kárt pedig nem tészünk ő benne semmit.

- Nyughass, öcsém, a hevedtől és hallgass.

- Tessen megengedni, hogy kirontsunk innét a testvérekkel...

- Nem engedem.

- Nem-e? Aztán megkövetem, miért?

Balassa ránézett a renitens góbéra, azután csendesen övébe nyult, kivette belőle hosszucsövű, török pisztolyát és oly nyugalommal, mintha a világ legnagyobb dolgáról lenne szó, így szólt:

- A többiekkel együtt te is emberségedre fogadtad, hogy engedelmeskedni fogsz. Ti akartátok, hogy elvállaljam a vezérséget - igaz-e?

- Igaz, bölintott meghökkenve a góbé.

- Akkoriban megigértem, hogy a ki nem engedelmeskedik: főbelövetem. Hát ez igaz-e?

- Igaz...

- Látod, édes fiam, hát ha most öreg legény volnál: úgy lőnélek fejbe ezzel a pisztolylyal, hogy menten szörnyet halnál, mert én mindig végrehajtom, a mit ígérek, ezt jól jegyezd meg! De mert még igen ifju legény vagy, kivételesen, most az egyszer még pardont adok és nem végezlek ki. A szádat azonban befogd!

Ez a parancs már úgy csattant, mint a pisztolylövés: keményen, határozottan, kiméletlenül. A legényke behuzta fejét válla közé, lehuzódott társai mellé a sánczmélyedésbe és egy kukkot se szólt. Befogta a száját. Bizonyos, hogy engedelem nélkül nem is fogja kinyitni jó darabig.

Az öregebb székelők helyeslőleg bölintottak. Jól teszi a vezér, ha nem türi, hogy neki bolondult gyerekek beleszóljanak komoly dolgokba, melyek mindnyájuk jóvoltát fenyegetik.

Balassa távozása után néhány rendreutasító hátbaütés persze, hiány nélkül kijárt a leforrázott legénykének. Le is szidták az öregebbek, mint a bokrot. Azt se tudta az árva, hogy hová bujjon.

Éjjeli féltizenkettő után súlyosabb fordulat történt.

Az ellenség felől hangzó szórványos puskatűz élénkület kezdett, s egyszerre három trombita is szólani kezdett. Szózatot hangjuk tulharsogta a tüzelést is.

Balassa figyelemmel várta, hogy mi lesz.

Ursa hozzacsuszott a védművek alatt és megszólalt:

- Azt gondolom, hogy baj van... mondotta figyelmeztetve.

- Mi baj, Ursa?

- Azt gondolom, urfi, hogy a gonosz Opre riadót fuvat támadásra, meg azt is gondolom, hogy nem az egész csorda fog itt támadni, hanem csak a fele. A másik fele le fog lopódzni a déli sánczokhoz és betörvén, azon lesz, hogy az istállókat, meg a cselédházakat felgyujtsa. Így szokták.

Balassa fejét rázta.

- Nem jól gondolod Ursa; az ellenség nagyon jól tudja - föl kell legalább tennem, hogy tudja, különben a támadást sem itt kezdte volna, hanem a déli sánczoknál - hogy »vár«-unk ezen az északi oldalon a leggyengébb: tehát ezt fogja ostromolni és itt fog akarni betörni, nem a déli oldalon. A déli sánczok védelmére bőven elég az a negyven atyafi, a ki ott őröködik. Mind meglett férfiak, fölrének tiz annyi móczczal.

- A hogy gondolod, urfi...

Ursa visszacsuszott helyére és tovább leskelődött Opre után. Okvetlen megszerette volna pillantani, hogy a fegyverében levő golyót átküldje neki. Vastag mutatóujját egy perczre sem vette le a ravaszról, nehogy a kedvező szempillantást elszalaszsa, s a veszedelmes haramia-vezér ép bőrrel meneküljön.

A trombitajelek után megint fölharsant az általános *hurrá!*-zás, s az előbukkanó hold sápadt fényében látni lehetett, hogy az oláh tábor minden oldalon gyors mozgásban van a sánczok felé. Horgos csáklványakat és létrákat is hoztak; az árkok betemetésére giz-gazzal és földdel megtöltött zsákokat, a kapu bezuzására fejszéket és feszítő vasrúdakat. A lárma pedig, melyet mozgásuk közben csaptak, egyszerüen pokoli volt. Mintha ugyanannyi ezren lettek volna, mint a hány százan.

Balassa éles sipjeleket hallatott.

- Tüzelni fiaim! - kiáltotta messze csengő hangon, - meg kell őket tizedelni, mielőtt a sánczokat és a kaput elérhetnék!

A székelyek lelkes kiáltással fogadták a parancsot.

- Éljen a haza!

S nyomban utána kettőzött erővel láttak a tüzeléshez. Husz, harmincz fegyver egyszerre ropogott, egy csomóban, majdnem pontosan ugyanarra a pillanatra. Sűrű lőporfüst terjengett a sánczokon, alig lehetett tőle látni.

A móczczok azonban keményen állták és föltartóztathatatlanul, orditozva, egymást lelkesítve rohantak a sánczok felé, most már jóformán egyetlen puskalövés nélkül. Világos volt, hogy túlerejükre támaszkodva egyetlen hatalmas rohammal akarták megmászni a földsánczokat, hogy betörhessenek a »vár« belsejébe és mindent ellepjenek, mindent elpusztítsanak felbőszült sokaságukkal, mint a sáskák.

Balassa azonnal fölismerte a válságos helyzetet.

De nem hamarkodott el semmit.

Roppant akaraterővel és bármely idősebb férfinak is becsületére váló önuralommal nyomta el magában hevülékeny fiatalságát, nehogy heve valamely meggondolatlanságra ragadhassa. A legszebb példányképe volt az *érett* ifjunak, a ki többre emelkedik és többet produkál, mint a mennyit korától joggal meg lehetne követelni. Nagy önuralommal, észszel, meggondolással

hasonló érettségnek adhatja tiszteletreméltó jeleit bármely ifju ember, a ki folytonos kitartó gyakorlattal annyira tudja érzéseit fegyelmezni, hogy ne az indulatok kormányozzák, hanem a nyugalom, mely az élet válságos perczeiben mindenkinek a legjobb barátja és a leghatalmasabb segítő társa. Nem volt rá példa soha, hogy valaha valaki a helyesen alkalmazott nyugalomnak kárát vallotta volna. Olvassátok a históriát! A népek e nagy tanítómestere léptenyomon igazat ad ennek a bölcs megfigyelésnek. S számtalan elriasztó példával szolgál az ellenkezőjéről is. Magyarország két nagy nemzeti szerencsétlenséget köszönhet a nyugalom hiányának: az első a várnai, a másik a mohácsi gyásznapi. Amott Ulászló, emitt az ifju II. Lajos heveskedése sodorta szörnyű katasztrófába a magyar hadakat, Mohács után pedig egész Magyarországot, mely százötven szomorú esztendeig sínylette a fiatal Lajos király meg gondolatlanúságát és sínyli egyben és másban mind e mai napig. A szerencsétlen mohácsi gyásznapi nélkül az osztrákok sohasem vethették volna meg lábukat Magyarországon és nem zudíthattak volna annyi nyomoruságot a nemzetre, mint a mennyit tényleg zudítottak.

Ezért szükséges, hogy az ifju ember fegyelmezze indulatait és igyekezzék például ehhez a fiatal Balassához hasonlítani az önfegyelem és önmegtartóztatás nyugalma dolgában hasonlítani, mert csak így férfi a férfi és csak így méltó az elsőségre, melyet a természet számára kijelölt, de kortársai és a történelem ítéletében csak annak biztosít, aki valóban méltó is reá.

- Kaszás! kiáltotta most Balassa.

- Jelen vagyok, hadnagy uram!

Az öreg székelyle föllemelte karját, hogy hallja és érti a beszédet.

- Jól látja kegyelmed az ellenséget?

- Igenis, látom.

- A kaput is látja?

- Látom.

- Oda tud fordulni az ágyukkal?

- Már oda is fordulék, - felelt csendes mosolylyal a hidegvérű székelyle, kinek ősz feje oly kemény agyvelőt birtokolt, mint a vas.

- Ezt nagyon helyesen cselekedte, Kaszás uram! kiáltotta át elismeréssel Balassa. - Tehát ha az ellenséget is látja, meg a kaput is, ügyelje ki kegyelmed az alkalmas perczet és kezdje meg a munkát.

- Meg én!

- Lőpor van-e elég?

- Böven vagyok!

- Akkor hát Isten nevében!

- Ámen, - fejezte be a mondatot az öreg, s visszafordulva ágyuihoz, megsodorgatta ősz bajuszát, - ihol, édes fiaim, pattantyusok... ide ügyeljenek kendtek, a ki rézangyala vagyok ennek a sánta kakas lábbon forgó világnak: ma kezdődik a mi munkánk nem holnap! Pislantsanak be oda é kendtek az kapura, mit látnak?

A tüzérek közül három-négy felelt egyszerre.

- Vágják a kaput, bátya!

- Vágják hát, hogy a csuda vesse fel őket - nevetett halkán, édesdeden az öreg - hát már most találja ki kendtek, hogy ebből pedig mi következik?

- Dolgoznánk tán, Mózsi bácsi!

- Láti, kölykek - szerelmes atyámfiai - éppen az következik! Hát persze, hogy rögvest dolgozni fogunk, hogy az ördög vigye el őket... Vigyázz! Fordítsd kissé hojszra azt az ágyut... Meg van?

- Meg van!

- Jól van! No már most aztán egy mukkanás se legyék, atyámfiai, a mig dologban vagyunk. Aképen dolgozzék kendtek, mintha az öreg apátok lelkinék üdvössége függene tőle. Készen vagyunk-é?

- Készen.

- Tehát vigyázz!... kiáltotta magasra emelt kézzel az öreg... tűz!

Abban a pillanatban mély bögés reszkettette meg a levegőt - a két ágyu ugyanegy időben dördült el s majdnem ölnyi széles és vastag füstkarikát lökött bele a levegőbe. A pattantysok szó nélkül belekapaszkodtak a lövés ereje folytán visszaugró ágyukba, helyökre tolták őket, gyorsan, ügyesen töltöttek s pár perc múlva megint kibődült két lövés az ércztorkokból, azután megint kettő...

Nem beszélt senki. Kaszás Mózes némán, jelekkel vezette a munkát s csakhamar ő is, emberei is oly feketék lettek a lőporfüsttől, mint az ördögök. A sűrű lőporfüstben csak fűrgén ide-oda hajló fekete árnyképeiket lehetett látni - a munka azonban, a mit végeztek, gyilkos volt.

Az ostromolt kapu előtt véres halom emelkedett az elesettek holttesteiből. Ordítás, sikoltozás, jajgatás szörnyű kavardása elegyedett össze az ágyudörgés bömbölő zenéjével.

Az oláhok nem számítottak ágyukra.

Dühük kétségbeeséssé változott, meglepetésük rendetlen hátrálássá, mely csakhamar a legvadabb szaladássá fajult s egész csomó agyontaposott ember életébe került. Egymást gázolták halálra. A rémület majdnem ugyanannyi veszteséget okozott táboruknak, mint az ágyuk, melyek szakadatlanul bömböltek a sánczokon egészen éjfélután félelgyig, hogy a menekülő ellenséget a vizárcok védett vonalán is túl kergessék.

VII.

Aztán egyszerre minden elcsendesedett.

Rövid félóra mulva oly sajátságosan súlyos csend foglalta el az iménti lármás zürzavar helyét, mintha semmi sem történt volna s az egész heves ütközet, mely közel három óra hosszat dühöngött mindkét részen: nehéz álomnál nem lett volna egyéb. A vihar előtti nagy szélcsend - itt vihar után következett be s szinte kellemetlenül gyanusnak tetszett...

Balassa mindazonáltal nem élt gyanupörrel.

A móczok visszavonulása valóságos csatavesztés volt, nem ravasz furfang, a melytől tartani kellett volna.

Meg lévén erről győződve, a »vár« összes sánczain beszüntette a hadi állapotot és leszereltette. Néhány őrszemet kivéve, az atyafiak hamarosan el is hagyták a sánczokat és nyugalomra tértek. Halott nem volt egyetlenegy sem; súlyos sebesülés három történt az ütközet folyamán, könnyebb természetű sérülés harminczkilencz. Oly csekély szám, mely komolyan szóba sem jöhetett.

Hogy mennyi a veszteség az ellenfél részén, arról Balassa nem tudhatott. Az ágyuk tüzelésének eredménye csekély nem lehetett - meggyőződni azonban nem tudott róla, de nem is akart. Az őrszemeknek parancsba adta, hogy a mennyiben a móczok halottjaiknak és sebesültjeiknek eltakarítása és elszállítása végett - esetleg - visszatérnének, hagyják őket békében, végezzék el a dolgukat; zavarni a munkát, vagy rájuk löni nem szabad.

Erre az emberséges intézkedésre szükség is volt, mert a móczok úgy hajnali három óra tájban - mintegy hatvanan-hetvenen - csakugyan visszajöttek s magasan lobogtatva egy rudra kötött fehér kendőt, jelekkel is iparkodtak a sánczokon álló őrszemekkel megértetni, hogy békeséges szándékkal közelednek. Az örök szintén jelekkel feleltek, hogy értik, nem lesz bántódásuk, végezzék csak el a dolgukat békességgel.

Igy történt, hogy reggelre kelve, az északi kapu előtt és a vizárkokig terjedő bokros mezőn egyetlen halottat vagy sebesültet nem lehetett látni: az oláhok elczipelték valamennyit a mintegy három kilométernyi távolságban levő nagy erdőbe, hol valószínűleg táboruk állott.

*

Az általános nagy nyugalmat délután öt óráig semmi sem zavarta meg. Az erdőség fölött szintén mozdulatlan csend honolt - semmi jel sem mutatott arra, mintha az ellenség a mai nap folyamán új ostromot tervezett volna a sánczok ellen a tegnapi súlyos kudarcz után. A székelyek kialudták magukat, azután egy részük ebédfőzéshez látott, másrészük a fegyvereket tisztogatta. Aránylag elég vidáman voltak. Sok helyen füttyürészés és nótázás járta. Az alsó cselédház kórházzá átalakított szobáiban a sebesültek feküdtek vagy jártak, a mint állapotuk megengedte.

Délután öt órakor egyszer csak óriási riadalom támadt a déli sáncz-kapu közelében. Balassa éppen szerény ebédjének elfogyasztásához fogott, midőn a riadalomra figyelmessé lett és fölemelkedve az asztal mellől, kitekintett a kastély ablakán a déli sánczok felé.

Ott legalább száz atyafi tolongott egy csomóban.

Balassa látta, hogy kegyetlen szitkok hangzanak és öklök emelkednek a levegőbe - a kavardás okát azonban nem volt képes önmagától kitalálni. Már épen el akarta hagyni a kastélyt, hogy az udvarra lépve, megtudja a lárma okát, midőn hirtelen kinyílt - inkább kipattant - az ajtó s azon Ursa öles alakja nyomult a terembe.

- A Jézus szent kegyelme megsegített, urfi! kiáltotta lázban égve s fekete szemei szinte ragyogtak a belső gyönyörűségtől, midőn mohó szájjal tovább ujságolta urának a hirt, hogy az oláh tábor vezérét, a gyilkos *Opre* Simont megkötözve hozza az a két derék góbé - kik tegnap este félkilencz óra tájban e dicséretes czélből távoztak a »vár«-ból s lám, megsegítette őket a Jézus. Hozzák a gyilkos mócz-vezért! Kötél szorul a kezére és színehagyottan fehér a pofája, mint a vászon. Őt fenyegetik ököllel az atyafiak - majdhogy agyon nem verték, midőn megtudták, hogy ki légyen a megkötözött gonosz.

Balassa összevont szemöldökkel, szinte komoran hallgatta az ujjongó előadást, melyben hű emberének egész szilaj lelki vadsága megnyilatkozott a hirtelen örömben, mely hangjából és felindulástól ragyogó szemeiből kirítt. Egy pillanatig sem volt kétsége az iránt, hogy ha a foglyot most az ő hatalmába lökné: széttépné ez a vad örömben égő óriás pusztá kézzel.

- Bizonyos, hogy a fogoly *Opre*? kérdezte hidegen.

- Bizonyos, urfi, bizonyos! felelte bámulva és meghökkenve az oláh. Nem bírta hirtelenében fölérni észszel, hogy fiatal urát ez az örvendetes hir ennyire hidegen hagyja. Azt képzelte, hogy örömeiben ő is tombolni fog. Az isteni kegyelem kezére játszsza szülei gyilkosát, de imhol, még csak nyoma sincs arczán az örömmek. Ez megzavarta az óriást. Ki is mondta, a mit gondolt: »ugy látom, kis uram, hogy nem is örülsz?«

Balassa ránézett.

- Csak nem hitted, *Ursa*, hogy ez nekem öröm?

- De bizony azt hittem én! Mert nékem igenis öröm.

- Ez a gazember?

- Ez.

- Ha a sors úgy akarta - folytatta majdnem szomorú nyugalommal az ifju - hogy *Opre*, a ki meggyilkolta szerencsétlen szüleimet, feldúlta embereivel őseim portáját és mindent elpusztított, a mi szívemnek kedves és drága volt, ez az ő halálos veszedelme, mert ez az ember meg fog halni.

- Meg bizony... sziszszent közbe gyűlölettel az oláh.

- Egyetlenegy esetben azonban legyőzöm lelkemben a gyászt, visszaajándékozom életét és rábizom a büntetést az igazságos Istenre.

- Ilyen eset nincs, urfi és ne is legyen!

- De van!

- Azt mondtam, hogy ne is legyen...

- Nyugodj *Ursa* - intette le hű emberét az ifju - nem szabad elfeledni, hogy most nemcsak rólam és az én boszuló haragomról, hanem 250 becsületes székely jóvoltáról is szó van, kik azért ruháztak föl egyakarattal a vezérséggel, mert *megbiznak* bennem és azt hiszik, hogy életük az én kezemben jó helyen van. A vezér dolga legelőször az ész dolga és csak azután az indulaté. A hasznosság megelőzi a boszút. A ki nem így gondolkozik, az lehet derék ember, jó katona, de nem vezérnek való.

Ursa nyugtalanul hallgatta s egyre csak a fejét rázta. Nem tetszett neki a higgadt beszéd.

- Már én csak azt mondom, urfi, - kiáltotta, majdnem elkeseredve - hogy rettentő hibát teszel, ha ezt a gyilkost bármiféle okból, életben hagyod és nem kötteted föl a legelső szilvafára! Én már ki is néztem ő néki egyet itt a gyümölcsös végiben... jó száraz... éppen néki való. Három

»Kalugyert«* fogok eljárni örömben egymásután, ha ezt az akasztófára rég megért gyilkost fityegni látom. Mert vétek ezt megkimélni attól, hogy bocskora alatt elfujjon a szél, s a szemibe ne pislogassanak hollók...

Balassa intett, hogy elég, - erről a dolgról nem akar többet hallani.

Ursa egyébiránt nem is beszélhetett tovább, mert a lárma időközben felgomolygott egész a kastélyig, s a tömeg ellepte a veranda lépcsőit is.

A két góbé közrefogta foglyát és bevitték a kastélyba.

Az ajtón illedelmesen kopogtattak.

Balassa rászólt Ursára, hogy nyisson nekik ajtót és bocsássa be őket.

A góbék bejárultak a fogolylyal és az ajtó közelében megállottak. Jobbról-balról kemény marokkal fogták a megkötözött foglyot, nehogy kirepüljön a hatalmukból, mert a lábán ugyan el nem tudott volna futni a mindenfelől összeseregülő székelység szenvedelmesen felizgatott tömege között.

- Meggyüttünk, vitézlő hadnagy uram - kezdte mondókáját az idősebbik góbé - s ahajt elhoztuk az Estók atyámfiaival Opre Simeont, miképen tegnap megigértük, hogy élve vagy holtan el fogjuk hozni. Elhoztuk ő kemét élve, mert azt gondoltuk, hogy így jobb lesz.

Balassa, ki eddig összefont karokkal, nyugodt, hideg arczczal tekintett ki az ablakon a lenn háborgó tömegre, mely a haramiavezér láttán perczről perczre indulatosabbá vált és zúgott, mint a felkavart tenger - most lassan visszafordult, s hideg tekintetét a fogolyra függesztette.

Mintegy huszonnégy-huszonöt éves fiatal ember volt a fogoly, inkább nyulánk, vékony, semmint férfias alak. Simára borotvált arczán és éles, kék szemeiben azonban annyi elszántság, gög és büszke megvetés égett, mely nem közönséges észtehetségre és szilárd férfiasságra vallott. Rögtön észre lehetett rajta venni, hogy tekintélyének és veszélyességének nagyon is tudatában van, s egy csöppet sem tör meg a balvégzet, melynek áldozatául esett.

Balassa nyomban tisztában volt vele, hogy ettől az embertől nem várhat semmi jót. Ez nemzeti vértanunak tartja magát, s aligha lesz valamire rábirható.

- Opre Simeon, te vagy az?

- Én vagyok, - válaszolt magyar nyelven a fogoly, s kék szemeit daczos kicsinyléssel jártatta végig az ifju nyugodt alakján.

- Ugyanaz az Opre Simeon, ki ebben a kastélyban nőtt fel, cselédje volt az édes apámnak és jószágát a legrutabb hálátlansággal fizette meg?

- Semmi közöd hozzá, hogy mit tettem! A mi volt - jól volt téve, eb bánja, nem én... Neked csak ahhoz van közöd, hogy ha tetszik, felakasztass.

- Lassan a hanggal oláh, erre még ráérünk! szólt rá fagyosan Balassa, s a góbékhoz fordulva, felszólitotta őket, hogy adják elő röviden, mi módon sikerült a haramiát hatalmukba ejteniök. De csak röviden, mert az idő drága, s az egész Opre Simeon nem méltó többre tiz szónál.

Opre beharapta az ajkát, s gyűlölettel tekintett az ifjura, a ki azzal, hogy így semmibe vette, sokkal érzékenyebb sebet ejtett felfuvalkodott önérzetén, mintha nyomban felakasztatta volna. Szinte lángolt eleddig halavány arcza a vérig sértett hiuság dühétől.

Az idősebbik góbé tisztességtudón bólintott és mutatta, hogy hamarosan készen lesz az egész jelentéssel.

* Egy igen nehéz oláh nemzeti táncznak a neve, melyet kizárólag csak férfiak szoktak tánczolni.

- Bémentünk, vitéz hadnagy uram, sötét esti időben az erdőbe és ottan meglapultunk. Az Estók atyámfia is báránybőr oláh kucsmát nyomott a fejibe, én is, hogy azonvást izibe ránk ne esmérjenek az ottan szemetelő oláhok, s aztán leskódtünk, hogy immár mi lesz? Hát a lett, hogy ez az Opre Simeon ütközetre vitte az embereket. Később meg a lett, hogy a mikor is a mi álgyuink beléjük ontották az isten haragját, eszement szaladásra vették a dolgot mindenfelé és egymást lökték fel ezen felette eszement szaladás közben, csakhogy minél hamarabb kerülhessenek vissza az erdőbe, a honnét kikevélykedtek.

- Csak a dologra, fiam!

- Igenis, a dologra... Tehát egy-két rettentőképen eszement oláh az erdő szélén levő boróka bokrok között aképen rugta fel szaladás közben a tulajdon vezérét... ezt az Opre Simeont... hogy belebukott ő keme az bokrok közé, éppedes-éppes elibénk, kik ottan leskódtunk, hogy mi lesz? Perszé, a lett, hogy rögvést rátérbetyültünk a lábaink elé heveredező vezérre... erre az Opre Simeonra... bédírigálánk szájába egy csomó kóczot, osztán iziben megkötöztük és akár-miképen rugdalózzott: hoztuk ő kemét tüskén-bokron keresztül, szaladvást, nehogy a mokányai észrevegyék. Így volt, vitézlő hadnagy uram, nem másképpen!

Balassa elismeréssel intett a góbék felé.

- Derék fiuk vagytok és nagy szolgálatot tettetek mindnyájunknak. Gondom lesz rá, hogy hasznát lássátok és megkapjátok ügyességetek illendő jutalmát is. - Most pedig hozzád van néhány szóm, Opre Simeon!

- Nekem nincs - válaszoló elutasító mozdulattal az oláh - fogjátok be a szátokat, különben azt kell hinnem, hogy nem mertek kivégezni.

- Mondtam már, hogy lassan a hanggal... Egyelőre másról van szó. E megerősített várkastély becsületes védői között nem lenne bizonynyal senki, a ki csak egy pillanatig is megütköznék rajta, ha most minden szó nélkül rád emelném a pisztolyomat és úgy lőnélek föbe, mint egy kutyát...

- Tedd meg és ne fenyegezz! Kutya pedig magad vagy, nem én -

- Opre Simeon! A te paraszt lelked gonoszágánál csak hiúságod nagyobb, a mely valamennyi emberi indulat között a legutolsó... Hallgass ide! Elfelejttem, hogy ki voltál és csak azt nézem, ki vagy? Tudom, hogy a felbujtogatott oláh parasztok hallgatnak rád és végrehajtják, a mit tőlük kívánsz, vagy kívánni fogsz. Én tehát elhatároztam, hogy abban az esetben, ha fejeddel állasz jól érte, hogy innen embereimmel együtt háborítlanul elvonulhatok Besztercze felé - szabadon bocsátlak és ígérem, hogy egy hajad szála sem fog meggörbülni.

- Elvégezted?

- El. Mit felelsz rá?

- Azt, hogy nem alkuszom - válaszolt megfoghatatlanul ostoba göggel a fogoly, s fejét büszkén hátravetette, mintha ő diktálna és ő lenne itt életnek-halálnak korlátlan ura, - nem alkuszom, mert tudom, hogy ha ki mertek végezni: népem kiirt valamennyiteket és a kinok-kinjával küld pokolba utolsó emberig. Ne feledjétek, hogy sokan vagyunk! A szomszéd falvak mind a mi részünkön vannak, föl egészen a nagy havasig. A kiket én vezettem, azoknak száma csak ötszáz és harmincz; a tulsó hegyen azonban még hatszáz és hetven ember áll készen, a vidék falvai pedig összevéve többet kitesznek kétezernél. Jobb lesz tehát, ha felgondoljátok a dolgot és megadjátok magatokat, semhogy itt nagy hangon föltételeket diktáltok nekem.

VIII.

Szerencse, hogy a künn morajló székelyek nem hallották ezt a pöffeszkedő beszédet, különben még Balassa tekintélye sem tudta volna megóvni Opre Simeont a rögtönös haláltól, mely ezekért a szavakért okvetlen - azonnal - kijárt volna neki.

Igy csak a két góbénak - a kik jobbról és balról tartották - kezdett pirosodni az arcza a méregtől, s az Ursa óriási ökle szorult össze sulyos vaskalapácscsá, melylyel nyomban agyonütötte volna a haramiát, ha lesujt vele.

Balassa nem vesztette el hidegvérét.

Válasz nélkül hagyta a pöffeszkedést, s nyugodt hangon, rábeszélve igyekezett Opre eszére hatni, hogy gondolkozóba ejtse, habozóvá tegye és megszerettesse vele az életet, melyet a haramia könnyű szerrel akart magától eldobni. Meg aztán sok igazság is volt abban, a mit mondott: nem lehetett benne kétség, hogy kivégeztetését nem fogják boszultatlanul hagyni a móczok, s körülbelül az is megfelelt az igazságnak, hogy a vidék falvaiból összeverődhető martalócok száma felüljárhat a 2000 emberen. Oly nagy szám, mely a »Sinto«-hegyen táborozó móczokkal együtt tizszeresen felülhaladja a várvédők számát. Balassa érezte, hogy ezt mind komoly figyelembe kell vennie, mielőtt Opre sorsát jobbra vagy balra eldönti.

A szándék minden bizonynyal helyes volt, az eredmény azonban vetekedett a semmivel. Opre nem esett gondolkozóba, nem mutatott habozást és nem »alkudott«. Konokul megmaradt a legelőbb kimondott szónál; s attól egy hajszálnyira sem tért el. Annyira bizott benne, hogy Balassa inkább hadifogolynak - kezesnek - fogja ott tartani, semhogy kárt tegyen benne, hogy már felelni sem tartotta érdemesnek az ajánlatra.

- Ne fáraszd a szádat, domnule (uram) - mondotta félvállról, odavetve, - ha tetszik, akasztass föl, ezt megteheted, de ne kerepelj többet.

- Ez az utolsó szavad?

- Ez.

- Abban bizakodol, hogy megszabadulsz?

- Nem.

- Hát akkor miben bízol?

- Népemben.

- Néped nem mentheti meg életedet.

- Nem is kell!

- Így csak egy bolond beszél.

- Az vagy magad! vágta vissza hetykén az ember.

Az idősebbik góbé engedelmet kért, hogy beleszóljon.

- Parancsolja kegyelmed, vitézlő hadnagy uram, hogy csavarjunk egyet a nyakán? kérdezte fölíngereelve.

- Hagyjátok, fiaim! Tán megjön az esze.

- El sem ment! - felelte kevélyen a haramia, s szemei megvetéssel kapcsolódtak a Balassa nyugodt tekintetébe - annak az esze ment el, a ki vén tyuk gyanánt - szokásból kotkodácsol, hiába intem, hogy hallgasson és cselekedjen, ha mer.

- De tán instálom - szólalt meg ismét a góbé - mégis csak csavarintanánk egyet a nyakán?

Balassa leintette a felbőszült atyafiakat, s a haramiához fordult.

- Utoljára kérdezlek, Opre, nem hajlasz a békességre?

- Nem.

- Kevés, a mit tőled kívánok. Gondold meg, hogy sulyos véték terheli lelkedet és nagyot vétettél ellenem - de én nem akarok rajtad édes apám és édes anyám szörnyü haláláért boszut állani, ha innen szabadon elvonulhatok.

Opre kaczagott.

- Nem fogsz elvonulni domnule, hanem itt maradsz... és itt maradtok valamennyien! Nem vetek bele három rövid napot és olyan csendes emberek lesztek mindnyájan, mint azok ott künn a temető ákáczaik alatt, kik vitéz népem fejszecsapásai alatt kiadták párájukat, s részint a tűzbe kerültek, részint a földbe. Odakerülsz te is... ne félj semmit... apád urad példájára a tűzbe, mely hamuvá éget, s poraidat épen úgy bele fogja szórni a szél a sárba, meg a pocsolyába, mint az övét.

Erre a gyilkos beszédre Balassának minden vér a fejébe tódult. Fölháborodva lépett hátra és nyult pisztolya után, hogy a rabló csufondáros száját örökre elnémítsa - arra azonban már nem volt ideje, hogy az egzekucziót végre is hajtsa. Ursa, mint a tigris ugrott a fogoly mellé s rettentő öklének egyetlen szörnyü csapásával úgy sujtotta föbe a haramiát, hogy az szétzuzott halántékkal hanyatlott hátra és szörnyet halt abban a pillanatban...

- Ez a tied, gyilkos! ordította stentori hangon az óriás.

A góbék ledobták a halottat a földre s talán széttépték volna dühük első vad áradásában, ha Balassa rájuk nem kiált és vissza nem tartja őket.

- Keresztények vagyunk, atyámfiak, nem pogányok! utasította rendre a nekivadult embereket.

Midőn meggyőződött róla, hogy Opre csakugyan kiszenvedett, megparancsolta a góbéknak, hogy vigyék ki és temessék el valahol hátul a kert végiben.

Az atyafiak fölkapták a hullát és vitték.

Künn harsány riadalom fogadta őket. A székelyek ingerültségét csak nehezen tudta lelohasztani a hír, hogy a haramiavezér többé nem az övék, hanem az anyaföldé, melyet oly rútul elárult és meggyalázott. Tömegesen kísérték a hullát a kert hátulja felé, ott azonban megdöntötték a dolgot, fölszaladtak vele a sánczokra és szó nélkül ledobták a mélységbe a kövek és giz-gaz közé. Ne nyugodjék abban a földben, melyet elárult.

Balassa nem tudta, hogy így temették el és nem is tudta meg soha. A góbék hallgattak. Lehet, hogy később röstelték is a dolgot. Azt mindenesetre tudták, hogy a fiatal vezér leszidta volna őket a nem keresztényi cselekedetért, mely nem méltó bátor férfiakhoz. Nem szóltak tehát az egész dologról egy szót sem.

*

Az északi sánczon álló őrszemek esti kilencz óra tájban pillantottak meg néhány óvatosan közeledő mőczot, de nem lőttek rájuk. Sejtették, hogy eltűnt vezérüket keresik s ebben a sejtelmükben nem is csalódtak. A mőczok csakugyan Opre holttestét keresték a sánczok aljában,

mintegy ösztönszerűleg érezve, hogy alighanem ott fogják megtalálni. Ennek az ösztönnel nyilván az volt természetes magyarázata, hogy a saját lelkükből indultak ki, mert hasonló esetben ők is azt tették volna, amit a feldühödött székelyek tettek a kivégzett Opre hullájával.

Midőn a bozótban rábukkantak, nem tudtak visszafojtani egy heves és fenyegető felkiáltást. Ketten-hárman még arra a meggondolatlanságra is vetemedtek, hogy ökölrel fenyegettek föl a sánczokra, s ezzel az ostobasággal maguk ellen ingerelték az eladdig békésen figyelő őrszemeket. Természetes, hogy az őrszemek rájuk lőttek s a fenyegetődző mőczök közül kettő átlőtt koponyával bukott bele a beléndek, vérfű és keserülapuból álló bozót közé. A többi négy sietve hurcolta magával a hullát s kucsmás alakjaik csakhamar eltűntek az esti félhomályban.

A lövések zajára összefutottak a székelyek s Balassa is kisietett a kastélyból.

- Mi történt?

- Kémeket látánk, azokra lőttünk... magyarázták félre az igazat az őrszemek.

Balassa elfogadta a magyarázatot, de egyben parancsot is adott, hogy félóra alatt minden ember talpon legyen, mert ez az éjszaka sem lesz nyugodtabb, mint a tegnapi volt. És ezután - míg az Isten akarja - minden éjszaka olyan lesz. Az oláhok nem szeretik a nappali csatározást. Éjjel szeretnek támadni, a sötétség védelme alatt, mint a ragadozók.

- Itt van kend, Kaszás Mózes uram?

- Itten vagyok, tekintetes Balassa uram! jelentkezett szolgálatkészen az öreg.

- Hallá-e, amit most mondtam?

- Hallám én! bólintott ősz fejével az ágyuk strázsa mestere és szokása szerint édesdeden elnevelte magát.

- Min nevet, Kaszás? kérdezte komolyan a fiatal vezér.

- Azon én, Balassa hadnagy uram - válaszolta derült mosolylyal az öreg - hogy te kegyelmed se esméri - látom - fordítva ezt az éjszaka csatángoló fajzatot, holott pedig azt hinné a magamszörü öreg ember, hogy nem is esméri - mert ugyan hol is esmérhette volna meg őket eddig?

- A könyvekből ismerem őket.

- Könyvekből?

- Igen, a könyvekből. Azokban hüen le vannak írva.

- Ugy-e?

- Ugy én, Kaszás uram! Ha te kegyelmed olvasni tudna, nem kellene a maga, meg a mások tapasztalatából leszűrnie a tudnivalókat: megtanulhatná egyszerre, egy csomóban a könyvekből is. Ezért jó az írás, meg az olvasás. És ezért lenne jó, ha egyetlen magyar ember sem találkozna széles e hazában, kinek az olvasás, meg a betüvetés... görögül van. Most azonban nem erről van szó, Kaszás uram, hanem arról, hogy lásson iziben kend is az ágyui után, vezényelje ki embereit a sánczokra, mert - mondom - ma is melegünk lesz.

- Én is azt gondolom.

- Nem is csalódik!

- Nem én, hogy a csuda vesse fel őket... azt hiszem, abban sem, hogy ma tán még többen lesznek, mint tegnap voltak. A puskaszó, meg az álgyumorgás alighanem eljutott a »Sinto« hegyen ólálkodó tolvajokhoz is, s rosszul esmérném őket, ha nem venném szinte holt igazra,

hogy azóta immár azok is leliflangoltak a többihez, s mostan mind egy nyájban vannak amott e, az erdőben.

Balassa ráhagyta, hogy ez nagyon valószínű.

- Épen ezért kell talpon lennünk. Mennyi lőpor fogyott el az este?

- Két fontot számítva egy lövésre, valami száz és huszonnégy font.

- Sok.

- Elég sok, de tetszik tudni, éppen 62 lövést tettünk.

Balassa fejét rázta.

- Sok. Nagyon sok, - mondotta ismételve.

- Vállalom, tekintetes Balassa hadnagy uram, hogy-e bizony sok egy kicsinyt, de tessék felgondolni, hogy az atyafiak először voltak az este tűzben. Minden kezdet ilyen: inkább a vér dolgozik, semmint a fej. Ma már inkább a fej fog dolgozni és nem mégyen kárba annyi municzió.

- Helyes, Kaszás uram, elismerem, hogy igaza van, - de máától kezdve úgy ügyeljünk a municzióra, mintha drága sáfrány lenne.

- Meglészen!

- Ne feledjük, hogy a löszert kiegészíteni lehetetlen és csak addig maradhatunk életben, a míg puskaporunk van.

Az öreg Kaszás ajkai szélén megint megjelent az iménti derült mosoly.

- De már, követem alássan, e tán nem éppen így lesz... Mert hogy az atyafiak ökle nem málé, hanem jóféle magyar csont... az bizony... fene kutyacsont, ha ütni kell. Kivágjuk mink magunkat három regiment mokányból is, ha muszáj!

- Elhiszem, Kaszás uram - válaszolta hidegen az ifju - de semmiféle ököl nem elég erős, hogy csak egyetlen golyót is elfogjon, ha az a »mokányok« fegyvereiből felénk röpül. Igaz-e?

- Igaznak igaz... dunnyogta kissé megzavarodva az öreg, de azért az ököl is valami... Egyébként pedig igen fogok rá ügyelni, hogy egy szem por se menjék többé kárba. Azt is megpróbálom, hogy másfél fonttal lőjjek kettő helyett. Csakhogy evvel meg az a baj, hogy nincs könnyebb golyónk 15 fontosnál, ezt pedig csak két font porral lehet annyira kivetni, hogy nyolczszáztól ezeregyszáz lépésig is letörje derekát, a kibe béüt.

- Lövessen kend csak két fonttal, - nem ebben látom a takarékoságot, hanem a lövések számában.

- Igenis, Balassa uram, majd ügyelni fogunk, tessék csak rám bizni a dolgot - nyugtatta meg fiatal vezérét az öreg s nyomban le is szalasztott két tüzért a szállásokra, hogy »sirüljön« (pattanjon) talpra minden kanonir és gyülekezzen az ágyuk mellé, mert megkezdődik a táncz, ahhoz pedig ők szolgáltatják a nagybögőt.

Balassa lement az udvarra és összesipolta a székelyeket.

Jöttek az atyafiak sebesen talpalva mindenhol. Egyiknek-másiknak még akkor is ott volt foga között a vacsora kenyér. Fölragadta fegyverét, a kenyeret szájába kapta és futott.

Buzgalomban és gyorsaságban nem volt hiány.

Ez egyik legfőbb hadi erénye volt minden időben a magyar katonának: ha jó ügyért harcolt. Ha azonban nem olyan ügyért kényszerült fegyvert fogni, a mely lelkesítette volna: rosszabb

katona nem volt sehol az egész világon, mint ő. Ősi, derék sajátsága mi magyar fajunknak, hogy mindig tudnia kellett: miért harcol? Ha aztán úgy találta, hogy neki idegen ügyért viszik hadba: jaj volt a hadvezérnek, ha még oly lángeszű katona volt is! Mert nem boldogult a magyar csapatokkal, hiába ügyeskedett... a csatát okvetlen elvesztette.

A »vár« védői tudták, hogy saját ügyükért harcolnak; nem is kellett tehát ott sarkantyuzni senkit.

A tizennyolcz éves tűzvérü siheder éppen oly gyorslábu és gyorseszű buzgósággal végezte dolgát, mint a szakállas, meghiggadt férfi. Nem telt bele öt-hat percz és künn volt az udvaron valamennyi. Még a könnyebben sebesültek is kisiettek a spítály-szobákból.

A fiatal vezér elégedetten, megnyugodva tekintett szét.

Nem félt az ütközettől s nem tartott a bizonytalan jövő viharaitól sem, mely csak a gyöngé plántának veszedelmes - az erős dereku fának nem árt.

IX.

A számítás természetesen bevált.

A móczok nem tagadták meg eredendő fajbéli sajátságukat, s este tíz órakor csakugyan megújították az ostromot az északi sánczok ellen. Balassa fölment a sánczokra s a hold fényében csakhamar meggyőződött róla, hogy a mai támadás jóval veszedelmesebb természetű, mint a tegnapi volt. Az erdőség szélétől, végig a vizárkok egész széles területén, mindenütt látni lehetett őket. Semmi kétsége nem lehetett abban, hogy a »Sinto«-hegyen táborozó oláhok a tegnapi ágyuzás hallatára azonnal fölkerekedtek és átváltva a pálfalvi völgyön, egyesültek a »Padura mare« felől operáló fajrokonaikkal, kiknek vezére a gyászos véget ért Opre Simeon volt.

Abban sem lehetett kétség, hogy ez az ujon érkezett oláh tábor nyilván a legszenvedelmesebb dühvel és boszuvágygyal értesült Opre haláláról s bizonyára mindent el fog követni, hogy a »vár«-at és védőit hatalmába kerítve, a martalócz-vezér siralmas halálát véres megtorlással boszulja meg.

Balassa homloka egy pillanatra elborult. Föltétlenül bizott székelyei vitézségében, a túlerő nagy törvényét a természet azonban senki kedvéért sem szokta megváltoztatni, valamint nem változik a nagyobb test vonzásának túlsúlya a kisebbre sem. A hadi szerencsét persze szintén nem szabad figyelmen kívül hagyni, okos vezér erre azonban sohasem számít. Véletlenek csak igen ritkán fordíthatnak a valóságon, már pedig ezúttal az volt az aggodalmas valóság, hogy az ellenség száma négyszer akkora volt, mint a »vár« elszánt védőie.

Látták-e, nem-e a sánczokon várakozó székelyek is, hogy az ellenséges tábor tegnap óta aránytalanul megnőtt, Balassa nem tudhatta, ő maga nem szólt a dologról senkinek semmit. Változtatni a veszedelmes helyzeten amugy sem lehetett volna: még veszedelmesebbnek feltüntetni pedig azzal, hogy magyarázatokba bocsátkozik róla, nem látszott tanácsosnak. Akadhattak volna esetleg egyesek, a kiknek önbizalmát az ilyen rossz hír meglohasztja s harci kedvüket kedvezőtlenül befolyásolja. Bölcsebbnek látta tehát, ha hallgat.

Végigjárva minden ponton a sánczokat, megállt az ágyuk mellett s ezúttal már csak addig várakozott, míg az ellenség első csapatai lőtávolságba értek.

A mint ez bekövetkezett, háromszoros éles sipjellel nyomban parancsot adott a tüzelés megkezdésére, mely egyszerre indult meg minden ponton és mindkét részről, mert a móczok szintén ugyanakkor kezdték meg az ordító *hurrá*-zást és a tüzelést.

Kaszás Mózes szokásos csendes mosolyával dirigálta ágyuit tüzelésre s néhány percz múlva már a két ércztorok is bőgni kezdett. A pattantusok ma jóval nyugodtabban szolgálták ki az ágyukat, mint tegnap. A láz nagyban csökkent, az első tűzkeresztségen túl voltak s ezt azonnal észre lehetett venni a »munka« eredményein is.

A mennyire a sűrű felhőkben szerte gomolygó lőporfüstben ugyanis kivehették, a lecsapó ágyulövegek súlyos pusztítást okoztak a móczok soraiban, makacsságukat azonban csak éjfélután tudták annyira megtörni, hogy soraik meginogtak s egyes pontokon a szenvedett nagy veszteségek következtében hátrálni kezdtek.

Ekkor egyszerre valami olyan történt, a mire Balassa nem számított.

A heves küzdelem végsőig izgatta a sánczokon harczoló székelyeket; a kivívott siker pedig, a mint mondani szokás, kifordította őket a bőrükből, annyira, hogy még a legidősebb férfiak is elvesztették önuralmukat s helyet engedtek sziveikben a legvadabb szenvedélynek.

Előbb csak itt-ott harsant föl a felkiáltás, hogy vezesse őket nyílt ütközetbe a vezér, mert döntő csapást akarnak mérni az ellenségre, néhány perc múlva azonban már mindenütt föllángolt a vad szenvedély s oly óriási láz hömpölygött végig az összes sánczokon, hogy azt emberi tiltó szóval visszafojtani többé nem lehetett.

Maga az ősz Kaszás Mózes is lángoló szemekkel, vérvörös, lőporfüstös, kormos arczczal erősítgette, hogy igenis itt az ideje: döntő csapást kell mérni a móczokra és nem szabad megengedni, hogy - mint tegnap - új erőgyűjtés végett ma is visszahuzódhassanak a »Padura mare« erdő védelme alá.

- Éljen a haza! ordította szilaj hangon az öreg.

Az éljént az összes sánczokon átvették, s itt is, ott is kucsmák repültek a levegőbe, s a leg-szenvedélyesebb fölkiáltások harsogása vegyült össze a fegyverek ropogásával és a szakadatlanul dolgozó ágyuk mély döngésével.

Balassa érezte, hogy talán legsúlyosabb és legválságosabb perczeit éli.

Határoznia kellett, még pedig *azonnal*.

Gondolkozásra nem volt idő.

Jobbra vagy balra, de határoznia kellett. Arcza sápadt és komoly volt; szive hangosan vert: 250 derék székeléte vagy megsemmisülése függött ettől a végtelenül nehéz pillanattól, mely minden ólomnál nagyobb súlylyal nehezedett érzékeire.

De csak egy pillanatig habozott. A következő perczben már kardot huzott - első ízben az ostrom kezdete óta - s messzehangzó éles, parancsoló hangon utasította a székeléket, hogy ki fognak vonulni a kapun.

- Isten nevében, előre!

- Előre! hangzott végig a sorokon a szilaj fölkiáltás.

Az öreg Kaszás hirtelen beszüntette a tüzelést, kiadta parancsait, a kormos képű pattantyusok belekapaszkodtak az ágyukba; mások fölragadták a municziót és lerohantak a sánczokról, mint az ördögök. Három perc alatt künn voltak a kapun, s ők kezdték meg elsőkül a tüzelést egy lankás magaslaton, jobbra a kaputól, alig négyszáz öl távolságból.

Utánuk fölfejlődtek a puskás székelétek is, s fegyvereik csakhamar szintén beleszóltak az ágyuk döngésébe.

Gyilkos ütközet fejlődött ki.

A móczok makacs elszántsággal, csapatonként, vitézül vetették magukat a székelétekre... sok helyen a legvadabb kézi tusa keletkezett a tűzharc között, melyben az ágyuk játszák természetesen a legnagyobb szerepet. Az öreg Kaszás legénysége bizvást vetekedett gyorsaság dolgában az ördögökkel; olyanok is voltak végig kormos pofáikkal, vállig nekigyürkőzve, többnyire fedetlen fejjel, izmos barna tagjaik heves munkájában, mintha épen akkor lökte volna ki őket magából a feketének képzel alvilág... Ijesztőbben rútak bizonyára akkor sem lehettek volna. Dőlt valamennyiről a forró verejték, s végigszántotta az arczukra tapadt lőporfüstöt, hogy úgy néztek ki egy lábíg, mintha mesterségesen tetoválták volna őket ily visszariasztó maskurákká.

Az ütközet riadalmas lármája között természetesen Balassát is elkapta a fiatalság. Az óriás termetű Ursa rövid negyedóra alatt kétszer is kivágta a móczok soraiból, szálfá karjainak bikaerejével valósággal lekaszálván a rárohanó oláh harcosokat, kik puskájának ütése alatt jobbra-balra buktak szét előtte, mintha villám sujtotta volna őket.

Háromnegyed egyre az embertelen ütközet sorsa eldőlt: a mőczok minden ponton hátrálni, majd menekülni kezdtek. A székelyek mindenütt utánuk egészen éjfélután két óráig. Az ágyuzást ekkor fokozatosan beszüntették, majd véglegesen elhallgattatták. Lassanként visszazárlingóztak az üldözésben kimerült székely csapatok is, s a hazavonulás és a sebesültek elszállítása megkezdődött.

Ez a munka egészen a reggeli órákig tartott.

Balassa összeszámította a veszteséget, mely megdöbbenően nagynek mutatkozott: negyvenkilencz halott maradt a csatamezőn és több mint százötven sebesült jelentkezett az összeírásnál - köztük tizenhatsz nehezen gyógyítható, veszedelmes sebbel. Ursa öt sérülést számított össze testén, maga Balassa hármat. Az egyetlen, ki a székelyek jelentősebb férfiai közül sértetlen maradt, az ágyuk strázsamestere, az öreg Kaszás Mózes volt.

Az ellenség veszteségét nem számították. Futólagos szemmel felmérve a csatamezőt, hozzávetőleg háromszáz-háromszázötven lehetett a halottak száma; javarésze az ágyutűzben pusztult el, a mint ezt a borzalmasan összeroncsolt hullákon látni lehetett. Mennyi sebesült mőcz mentette be életét az erdőbe - arról senkinek sem lehetett még csak hozzávetőleges fogalma sem. Bizonyos csak annyi volt, hogy ha súlyos áldozatok árán is - a martalócz tábor ezen a vidéken hosszú időre megsemmisítettnek látszott.

*

A halottak eltemetése másnapra maradt.

A kimerült székelység képtelen volt aznap eleget tenni ennek a keresztényi kötelességnek. A kinek sebe volt, bekötözte, azután lefeküdt és étlen-szomjan aludt, mintha agyonütötték volna. A végsőig kihasználta testi erő pihenést és megújulást követelt; - ezt okvetlen meg kellett neki adni, különben beállt volna a csőd.

Ez volt az első eset, hogy egyetlen őrszem sem posztolt a sánczokon, s a kapura sem vigyázott senki. Be sem volt zárva.

*

A következő borus és eléggé érezhetően hűvös szeptemberi napot a halottak eltemetése és a sebesültek gondosabb bekötözése foglalta le. A kastély parkjában egyazon sirba földelték el az elesett székelyeket. Balassa mondott rövid beszédet kihült tetemeik fölött, s küldött mély érzéstől áthatott gyönyörű imát az egek urához, kegyelmébe ajánlva a halottakkal együtt a további földi küzdelmekre idelelni maradt élőket is.

Aztán felhantolták a sirt, beleszurtak egy durván ácsolt keresztet, s a szertartásnak vége volt. Béke és örökös csendes nyugodalom a holtakkal, az élők munkája más...

*

A ki a *szabad székely csapat* harczosait mostani állapotukban megpillantotta volna, aligha tudott volna elfojtani egy önkénytelenül felkivánczó mosolyt. Mert furesca látvány volt biz az: több mint százötven bekötött fejü, bepólyált karu és lábu »maródi«, kiknek némelyikén öthat féle vászon és vattakötél is volt, hogy akárhánynak csak a szeme, meg az orra kandikált ki a pólya közül. Ám itt is bebizonyult, mint a forgandó élet más egyéb jelenségeiben is lépten-nyomon, hogy a *közös* nyomoruságot elviselni - aránylag - könnyü. Az atyafiak sem sokáig maradtak komolyak és nem sokáig törődtek sebeikkel: a látvány, melyet kölcsönösen egymásnak nyújtottak, annyira fura volt, hogy rövidesen kivirult sziveikben a magyar ember ismeretes istenadta nagy talentuma: a humor.

Tréfát üztek formáik nevetséges furcsaságából, s harmadnapra már egynémely fütyörészést és kaczagást is bőven lehetett hallani, nemcsak panaszt és - adassék bocsánat az emberi gyarlóságnak - zamatos székely káromkodást. Mert bizony az is kopogott, mint a jégeső, ha egyik másik atyafi túlon túl fölmérgesedett a sebe sajtása miatt, vagy elunta a pizmogást a kötözéssel.

Balassa fején is volt egy jókora kötés (a régi jóformán még le sem került róla, s már ujat kellett rá »alkalmazni«) a fiatal vezér azonban nagyon keveset gondolt a kapott vágásokkal - különben sem voltak valami jelentékenyek - mert sokkal fontosabb dolgok foglalkoztatták.

Számot vetett a helyzettel és úgy találta, hogy bár a lázadó móczok egy jókora részétől megszabadult, a szomszédos falvak közelsége állandó veszélylyel fenyegeti a »vár«-at; - a boldogtalan véget ért Opre Simeonnak nagy igaza volt, midőn kevély fenyegetéssel a környék oláhságának számbeli erejére hivatkozott.

Hosszu ideig a »vár« földsánczai között megmaradni nem lehetett. Nem főleg az élelem szűkös volta miatt, melyet e kiélt és kifosztott völgyben pótolni egyáltalában nem volt lehetséges. Már pedig kenyér nélkül a leghősiesebb férfi sem állja ki tovább 3 napnál, - az éhség roppant nagy ur. Hatalmasabb és kegyetlenebb a világ valamennyi zsarnokánál. Az éhséget kikerülni, vagy megfutni előle - nem gyávaság, de a legelső katonai erény, a mi egy vezéri szerepre hivatott férfit ékesíthet. A ki mindig jól el tudja látni embereit - a legkiválóbb hadvezéri talentumok közül való, mert el tudja háritani a legsúlyosabb akadályt, mely a hadvezetés sikerét biztosan és minden körülmények között megrontaná.

Balassa tehát hamar eldöntötte, hogy kihasználja a móczokon nyert ütközet előnyeit és a »vár«-at oly gyorsan fogja elhagyni, a mily gyorsan csak lehet, mielőtt a szomszédos oláh községek népe táborba verődhetnék, s megnehezítené az elvonulást Besztercze felé, a nagy havasokon át.

Ez okon maga köré gyűjtötte a székelyeket, s röviden tudtukra adta, hogy három nap mulva ki fognak vonulni a pálfalvi sánczokból, elhagyják a »vár«-at, s nekivágnak a havasoknak, összekötetést fognak keresni a fejedelem reguláris és banderiális csapataival, hogy a zivataros idők további folyamán ők is szolgálják a Szűz Máriás Rákóczi lobogót, dicsőséggel és becsülettel.

Beszéde, melyet az udvaron összegyülekezett emberekhez intézett, nem mindenben találkozott helyesléssel. A Rákóczi-zászló dicsőséges győzelmét egy szivvel óhajtotta valamennyi, a hitük szerint biztos védelmet nyújtó »vár« elhagyásának parancsoló szükségessége azonban nem ment be egy könnyen a kemény góbé koponyákba. A szerencsésen kivivott ütközet diadalmámora nagy mértékben a fejükbe szállt. Hangok emelkedtek itt is ott is, hogy készek az összes *rumuny*-ok ellen fölvenni a harczot és vagy elesnek utolsó emberig, vagy lebirják őket, de inkább az utóbbit hajlandók megcselekedni és meg is cselekszik bizton, ha itt maradnak a sánczok között.

Látnivaló, hogy ez nagyon magabizó, de nagyon helytelen dicsekvés volt.

A fiatal vezérnek eszébe se jutott, hogy letorkolja érte a vitéz lófőket: a kimondott határozathoz azonban ragaszkodott. Három nap mulva kiüritik a »vár«-at, punktum, így akarja, tartsa tehát magát mindenki ehhez, különben visszaadja nekik a vezérséget, s aztán ám lássák, miképpen boldogulnak.

Ezt nem akarták a góbék.

Az öreg Kaszás kivált soraikból, s leemelve szép, öreg fejről a föveget, beszédet mondott a többiek nevében is. Előadta, hogy bátorság dolgában nincs köztük különbség, a legifjabb atyafi is csak oly emberségesen megállja helyét, mint a legidősebb - tudás dolgában azonban

igenis van. Készségesen elismerik, hogy Balassa többet tanult, ennél fogva többet is tud, mint ők - a vezéri dignitás tehát ő nála van a legjobb helyen.

- Ne tessék tehát zokon venni, tekintetes Balassa uram - fejezte be beszédét az öreg - ha egy-némelyik ebben a gyülekezetben gyorsabban jár a nyelvvel, mint a fejjel és elkuruttyolja magát akkor is, ha a prücsök sem kérdezi, - mink, korban öregebbek és észben tehetősebbek tudjuk, hogy vitézlő hadnagy uramnak igazsága legyen - kenyér nélkül nem lehessen megélni - és aképen fogunk cselekedni, a mint az imént kommandálni tetszett. A ki okvetetlenkedik és erőnek-erejével itt akar maradni: Jézus vele, maradjék itt és egyék fűvet, ha akar. Leveszszük róla a kezünket!

- Nem kényszeríték senkit - válaszolta nyugodtan az ifju - de azt komolyan kijelentem, hogy ha még egy kifogást vagy ellentmondást hallok: azonnal itt hagyom kendteket és elindulok egymagam a magam útján, a merre a józan ész parancsolja.

- Mink is azon az úton megyünk, Balassa uram!

Erre föl harsant egyhangulag a lelkes fölkiáltás:

- Éljen a vezér!

Többé egy szó sem hangzott. Az ifjabbak engedelmesen követték az öregebbeket, s a »vár« kiürítésére az előkészület még aznap délután megkezdődött.

X.

Harmadnapra, a meghatározott időben, a »szabad székely csapat« Balassa vezérlete alatt kivonult a pálfalvi kastély földsánczai közül és áthaladva a falun, elindult nyugati irányban a nagy havas felé 1704 szeptember tizenhétedikén. Ezzel a mindnyájukra emlékezetes dátummal aztán meg is kezdődött hosszú sora a küzdelmes hónapoknak és éveknek, melyeknek ragyogó története *Rákóczi-korszak* elnevezés alatt van megörökítve Magyarország történetében az idők végeiglen...

A legközelebbi község, melyet a csapat ki nem kerülhetett, Magura volt.

Jövetelők hírére a magurai oláh pópa, valami Popszavin Arkadián, félreverte a templom harangját, s ő maga szólította fegyverbe hiveit, hogy állják útját a »menekülő« magyaroknak és pusztítsák ki őket a föld színéről, mely a császár kegyelmes jóvoltából immár sehol sem a magyaroké, hanem mindenütt az övék. Azt hitte csakugyan szegény feje, hogy a székelyek menekülőben vannak Pálfalváról, s az ő faluján keresztül akarnak felbujdosni a havasra, hogy a bizonynyal sarkukban levő Opre Simeon fegyveres mőczaitól megszabaduljanak.

A lázító szózat nagyon termékeny talajra hullott: a magurai oláhság fejszével, kaszával, kovás puskával, s más egyéb ártó szerszámmal fölfegyverkezve gyülekezett össze a templom előtt levő tágas térségen, s lármás zajjal biztosította a szakállas pópát, ki egyik kezében templomi zászlóval, másik kezében karddal lépett ki közéjük parochiájából, hogy a menekülő »ungár«-okat egy lábíg fölkonczolja. Az volt a legsajátságosabb, hogy a férfiakat ebben a községben az asszonyok buzdították leghevesebben a harcra. Mértéktelen kapzsiságukban ezek a rumuny asszonyok valósággal felbőszültek arra az eshetőségre, hogy az erőszakkal elfoglalt földeket - melyek az elűzött magyar lakosság birtokai voltak - ismét vissza kell adni, ha a magyarság visszatér és elharácsolja birtokát visszaköveteli.

Olyan is akadt köztük nem egy, a ki derekára kapcsolta szoknyáját, s maga is odaállt kiegyenesített kaszával a férfiak közé, hogy részt vegyen a »menekülő« magyarok kiirtásának munkájában. Heves rikácsolásuk betöltötte az egész falut. Borzas hajukkal, vérpiros, gyűlölködő, bestiális arczukkal igazi furiák voltak ezek az oláh asszonyok - gonoszabbak fölgerjedt szenvedélyeik tüzes áradásában egyenkint tíz férfinál.

A pópa magasra emelte a templomi zászlót, s úgy lázította a harcias lármával összegyülekező oláhokat. Következetesen a császár óhajtására hivatkozott, a ki Erdély egész magyarságát - választott hősies fejedelmével, II. Rákóczi Ferenczcel együtt - kiszolgáltatni rendelte a »hű és atyai szívének mindenkor kedves« oláhságnak, a mely azt tehet a kezei közé adott rebelliákkal, a mit akar. Megkegyelmezhet nekik, vagy kivégezheti szabadon, tetszése szerint, birtokát elveheti - a Bécsben trónoló »imperátorului« nem gondol többé a magyarokkal.

A magurai mőczok tele torokból harsogtatták lelkes »szetreáská«-ikat (éljen) a hosszú szakállu pópa felé, ki a magyarság ellen való harcot szent harcnak hirdette ki és eleve megadta nekik az egyházi abszolucziót a vérontásért. Dicsőség annak, a ki vért ont - ellenben pokolbeli kárhozat éri kései ivadékait is, a ki a szent harczból visszamarad. Persze, hogy nem maradt vissza egy sem. Ha a pópa nem is, tulajdon felesége átkozta volna ki a világból az ilyen gyáva mőczot.

A falu felé közeledő székelyeknek természetesen azonnal gyanusak lettek a félrevert harangok.

- Rosszban török fejüket amott azok a maguraiak, vitézlő hadnagy uram! vélte az öreg Kaszás.

- Magam is azt hiszem, - hagyta rá Balassa. Meg kellene tudni...

Nem folytathatta tovább.

A parasztok - közel háromszázan - pópájuk vezérlete alatt előtörtek és rálöttek az uton megállapodó székelyekre.

Balassa erre nyomban megadta a szokásos háromszoros sipjelet a tüzelésre.

Az öreg Kaszás azonban megelőzte a puskásokat: egy-kettőre künn volt ágyuival a front előtt, a pattantyusok munkához láttak, s alig két percz mulva már eldördült mind a két ágyu, hogy beleokádja lövegeit az egy csomóban álló parasztokba. A hatás pusztító volt... Szétronsolt emberi tetemek heverték a földön s kétségbeesett jajgatás vegyült össze az ágyuk dörgésével.

Pár percz alatt vége is volt az egész dolognak - a maguraiak nem vetekedhettek bátorság dolgában az Opre táborával: rémült ordítózással dobálták el kaszáikat és szétfutottak a pópa mellől, ki halálos sebből vérezve szintén az elesettek között nyöszörgött, míg az egyik székely atyafi meg nem könyörült szenvedéseinek és irgalomból föbe nem lőtte.

Balassa elborult homlokkal vonult be a faluba. A halottak között kilencz asszonyt számoltak össze... Mekkora gyűlölet lakozhatik ezekben az emberekben, hogy még az asszonya is fegyvert ragad a magyarság ellen! Mi lesz ennek a vége?

*

Másnap ugyanily rövid ideig tartó véres összeütközés történt a következő oláh falu határában Busicselen is. Ott is föl akarták tartóztatni a tovavonuló székelyeket, s ott is a pópa lázította föl a népet.

Negyednapra, szeptember 22-én végre elérték a nagy havas első lankás nyulványait és felvonultak a hegyi uton az erdőségbe. Busicselen az öreg Kaszás hat-hat darab izmos mokány lovacskát fogott kedves ágyui elé s úgy vonult fel az erdőbe a csapat után. Balassa hiába csóválta fejét: az öreg góbé semmi szín alatt nem akart megválni ágyuitól és nem is vált meg. Mesébe való, mekkora szívós makacssággal hajtotta végre ez az öreg székely a maga akarátát, s mily verejtékes küzdelmet folytatott a hepe-hupás, kimosott hegyi utakon, hogy ágyuit tovább vigye.

Balassa nem is igyekezett, hogy lebeszélje a vállalkozás emberfölötti nehézségeiről. Tisztelettel tekintett rá és büszkeséget érzett, mert ebből is láthatta, a ki nem vak, hogy a mely népben a hatvanöt esztendő öreg ember is ily rendíthetetlen akaraterevel tud ragaszkodni a maga súlyos elhatározásához, az a nép örök időkre biztosítja jövőjét a nemzetek világhistóriájában és ki fogja állani a legnagyobb zivatárokat, a legkegyetlenebb megrázkódtatásokat is bátran és dicsőséggel.

Ezzel az emelkedett érzéssel folytatta útját valami másfél hétig a nagy havason keresztül a »Királyköig«, hol *szabad székely csapat* az ott összegyülekezett gyergyó-vidéki székelyekkel egyszerre annyira megnövekedett, hogy immár számbelileg is jelentékeny banderiumnak volt tekinthető. A gyergyóiakkal együtt, kik a felső Maros völgyéből is magukba fogadták az onnan északnyugatnak menekülő magyarságot - 1500 főnyi tábor került a fiatal Balassa vezérlete alá. Parancsnokságát a gyergyóiak is készségesen elismerték, s a két hét mulva bekövetkező *cornilor*-i ütközet után, melyben Balassa bámulatos ügyességgel és hidegvérrel tudta kicsikarni az oláh tribun: Pintye Alexej vezérlete alatt álló közel négyezer főnyi oláhság kezéből a győzelmet: valósággal bálványozták.

Ezt a bálványozást titokban egy kis babona is hevitette. Az ütközet folyamán ugyanis Balassa közel négy óra hosszat ült egy fehér ló hátán s csendesen, nyugodtan poroszkált egyik csapatától a másikig, hogy az ütközet menetét közvetlen közelből figyelhesse. Körülötte

fütyültek a golyók - őt és lovát azonban nem találta el egyetlen egy sem. A tűzvonalba harcoló atyafiak nagy bámulattal, szinte hüledezve figyelték a csodát.

- Könnyű ezt megérteni atyámfiak - magyarázta félig tréfásan, félig komolyan az öreg Kaszás - merthogy ugy-e havasi mokányok lőnek vitézlő Balassa uramra, meg az ő fehér lovára?

- Azok bizony, hogy az ördög vigye el őket...

- Majd elviszi... De most csak azt akarom mondani, hogy minekutána északnak és keletnek, az egész havason immár Balassa uram parancsol, - azon havasi mokányok soha e világi életben a havasok urát le nem lőhetik, mert ezt a nagy havasnak titokban ő néki szolgáló manói nem engedik.

- Nem-é?

- De nem ám! Ihol százan is lőnek rá, még sem trafálja őt, sem a fehér lovát... mert ott röpöködnék a ló füle fölött a manók.

Az atyafiak tovább adták a tréfás magyarázatot s bár mosolyogtak a dolgon - a felét elhitték. A *havasok ura* elnevezést pedig úgy odaragasztották a Balassa neve mellé, hogy azt onnan elválasztani többé nem lehetett. Nem is kellett, mert azzá vált hamarosan: ura lett a havasnak délen is, északon is.

A cornilori ütközet után a mártonvásári, a rehicseli, majd a gura-sadai ütközet következett, mindmegannyi új babér a szabad székelyek homlokára, kik magasan lobogtatták a diadalmas Rákóczi-zászlót és szerénytelenség nélkül, önérzetesen hivatkozhattak rá, hogy hadi sikereiket senkinek másnak, csak a mindenható Istennek és önmaguk vitézségének köszönhetik. A fejedelem reguláris hadaiból senki sem segítette őket, - mindent a maguk emberségéből, saját fiatal vezérük haditervei szerint hajtottak végre.

Hírük természetesen hamar eljutott a fejedelem udvarába. A fiatal Balassáról és bátor, eszes székelyeiről mindenki a legnagyobb dicséret hangján beszélt. Nemsokára megjött az akkori-ban már Kassán tartózkodó fejedelem elismerő levele is, melyben Balassát az erdélyi északi havasok kapitányává nevezte ki, a székelyeknek pedig egy selyemzászlót ajándékozott. A zászlót két fejedelmi kurir hozta. Nagy ünnepek között, fényes egyházi és tábori szertartással szentelték föl ezt a zászlót a vadregényes besztercei völgy egy gyönyörű tisztásán és mélyen megindító jelenet volt, midőn az ezeröttszáz székely harcos fedetlen fejjel esküdt föl a nagy fejedelem zászlója alá, melyet attól kezdve még hét örömmel és szomorúsággal vegyes esztendőn keresztül lobogtattak egészen a gyászos emlékezetű szatmári békekötésig, melylyel a bécsi udvarhoz átpártolt Károlyi Sándor 1711 április 11-én a magyar nemzet e legdicsőbb szabadságharczát gonoszul megbuktatta.

- Vége. -